

Kulturmiljö och minne

Uppdatering av vård- och underhållsplan

Fredrikskyrkan, Karlskrona kommun

Rapport 2023:19

Ankdammen

Innehållsförteckning

INLEDNING	1
MEDVERKANDE	1
VÅRDPLANENS UPPLÄGG	3
KYRKANS LÄGE OCH FÖRSAMLINGSTILLHÖRIGHET	4
KULTURHISTORISK BAKGRUND	5
KARAKTÄRISERING	17
INVENTERING	18
BYGGNADSSTOMME	19
EXTERIÖRT	21
<i>Västra fasaden och torn</i>	<i>22</i>
<i>Norra fasaden och norra korsarmen</i>	<i>27</i>
<i>Norra utbyggnaden/sakristia</i>	<i>31</i>
<i>Absiden</i>	<i>34</i>
<i>Södra utbyggnaden/konsistorierum</i>	<i>36</i>
<i>Södra fasaden och södra korsarmen</i>	<i>39</i>
<i>Tak</i>	<i>43</i>
INTERIÖRT	45
<i>Västra vindfånget</i>	<i>46</i>
<i>Förhall</i>	<i>48</i>
<i>Genomgångsrum</i>	<i>50</i>
<i>Pentry</i>	<i>53</i>
<i>Långhus</i>	<i>55</i>
<i>Norra korsarmen</i>	<i>62</i>
<i>Norra läktarens trapphus</i>	<i>64</i>
<i>Norra läktaren</i>	<i>66</i>
<i>Södra korsarmen</i>	<i>68</i>
<i>Södra läktarens trapphus</i>	<i>70</i>
<i>Södra läktaren</i>	<i>73</i>
<i>Västra läktaren (orgelläktare)</i>	<i>75</i>
<i>Kor</i>	<i>82</i>
<i>Sakristia</i>	<i>84</i>
<i>Konsistorierummet</i>	<i>87</i>
<i>Södra tornet</i>	<i>89</i>
<i>Norra tornet</i>	<i>100</i>
<i>Vind över kyrkorummet</i>	<i>110</i>
<i>Källare</i>	<i>113</i>
TEKNISKA SYSTEM	116
FASTA INVENTARIER	119
TILLGÄNGLIGHET	125
KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH HOT	126
VÄRDEBESKRIVNING	126
HOT	126

MÅLSÄTTNING OCH UTVECKLING.....	129
SKYDDSFÖRESKRIFTER	131
VÅRDKRAV	133
EXTERIÖRT	137
INTERIÖRT	137
INVENTARIER	138
KÄLLFÖRTECKNING	139
BILAGOR.....	141

Inledning

Föreliggande handling är en uppdaterad vård- och underhållsplan för Fredrikskyrkan i Karlskrona. Den är gjord av Ankdammen konsult under vintern och våren 2022/2023 på uppdrag av Karlskrona-Aspö pastorat. Den ursprungliga planen gjordes av Restaurator AB år 2008.

Innehållet av beskrivningar av kyrkobyggnaden och byggnadens historia är oförändrade från originalversionen men strukturen för planen har ändrats. I detta dokument uppdateras aktuellt skick, reparationshistoria och tidigare målsättningar. Därtill görs en ny inventering av kyrkobyggnad och fasta inventarier och en uppdaterad bedömning av skick, skador och åtgärdsbehov presenteras.

I Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2) 11 § fastslås att en vård- och underhållsplan skall "redovisa hur objekten skall vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas." Både sedvanligt underhåll samt tillståndspliktiga åtgärder skall framgå ur planen.

Vård- och underhållsplanen har utformats i enlighet med Kulturmiljölagen och de föreskrifter som finns för 4 kapitlet samt gällande direktiv från Lund stift. Uppdateringen följer även nya råd och instruktioner avseende uppdatering av vård- och underhållsplaner som tagits fram av Lunds stift 2018-10-02. Således omfattas beskrivning av lösa inventariers nuläge och åtgärdsbehov av inventeringsverktyget Sacer och berörs därför inte närmare i denna uppdatering. Länsstyrelsen har givits möjlighet att yttra sig över vård- och underhållsplanen och likaså har Lunds stift haft möjligheter att granska arbetet.

Planen är giltig i högst 10 år efter att den godkänts, därefter ska den revideras.

Medverkande

Uppdateringen av planen är utförd av Maja Glans, antikvarie, Ankdammen konsult. Inventering och rapportskrivning har skett under 2022 och 2023. Samtliga fotografier om inget annat anges är tagna av Ankdammen i samband med uppdateringen.

Den ursprungliga vård- och underhållsplanen gjordes av Restaurator AB år 2008.

Medverkande:

Huvudansvarig

Emma Hedar, Restaurator

Byggnadsantikvarie

Medverkande

Per Lewis-Jonsson, LewisJonsson Arkitektkontor

Arkitekt

Johanna Hadmyr, Restaurator

Byggnadsantikvarie

*Bengt Wahlgren, Restaurator
Byggnadsantikvarie*

*Hasse Andersson, Blekinge Elkonsult
Elkonsult*

Granskningsansvarig
*Johan Mörling, TP Group Sweden AB
Arkitekt*

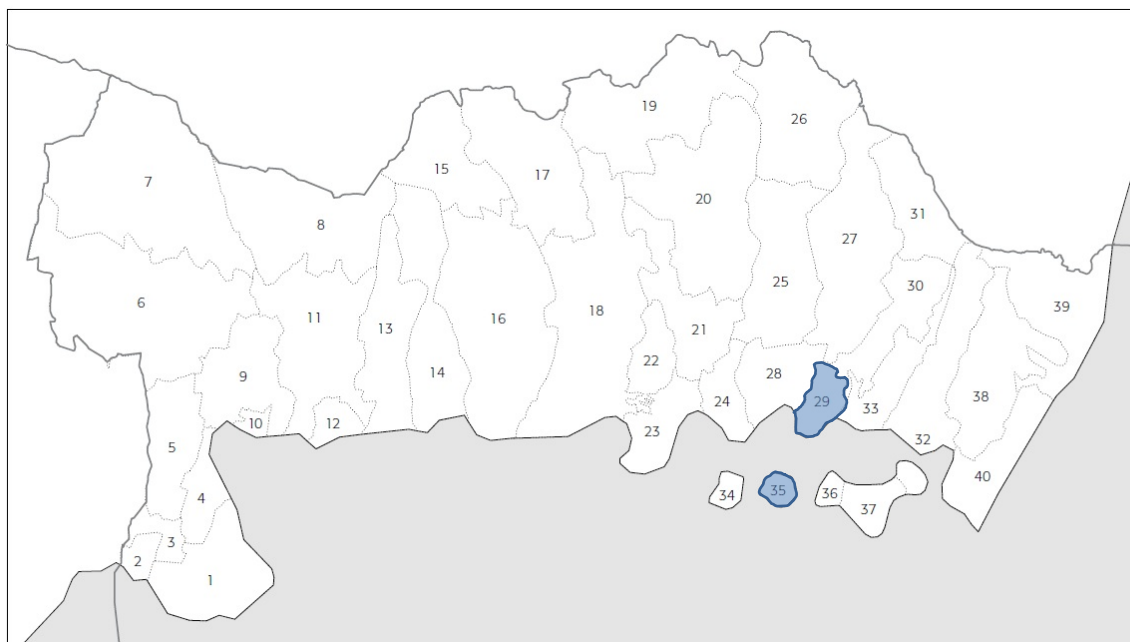
*Restaurator AB
Baltzarsgatan 18
211 36 Malmö*

Vårdplanens upplägg

Uppdateringen är presenterad i följande delar:

En inledande del med fakta och kulturhistorisk bakgrund om kyrkan. Efter den följer själva inventeringen, uppdelat i exteriör, interiör och tekniska system. Där ingår nulägesbeskrivningar, skadedokumentering och åtgärdsförslag till dessa. Därefter behandlas de kulturhistoriska värden och hot mot dessa, följt av målsättning och utveckling där kyrkans framtid för församlingen diskuteras. Sist i dokumentet finns vårdkrav som gäller de krav på skötsel som ligger till grund för hantering av de kulturhistoriskt värdefulla delarna i kyrkobyggnaden, samt en sammanfattande lista på de åtgärdsbehov som presenterades i inventeringen. För att det tydligt skall gå att åtskilja de delar som är hämtade från den ursprungliga planen från de delar som är nyskrivna så är de gamla delarna kursiverade.

Kyrkans läge och församlingstillhörighet

Figur 1 - Karta över församlingarna i Blekinge län. Karlskrona-Aspö pastorat markerat i blått. Källa bakgrundskarta: Ullén

Fredrikskyrkan tillhör Karlskrona-Aspö pastorat och ingår i Karlskrona-Ronneby kontrakt, Lunds stift. Till samma pastorat hör även Trefaldighetskyrkan, Aspö kyrka och Kungsmarkskyrkan. Fredrikskyrkan är sedan 1800-talet församlingens huvudkyrka.

Kyrkan är belägen vid Stortorget i Karlskrona och utgör en av torgets tre monumentalbyggnader, tillsammans med Trefaldighetskyrkan och rådhuset. Fredrikskyrkan ligger som en solitär på torgytan, västfasaden bildar en skärm som ger ett koncentrerat torgrum mellan kyrkan och rådhuset. Tornen dominerar stadens siluett, både från land och från havet. I söder ligger Trefaldighetskyrkan och i väster rådhuset. Kyrkan är fristående utan omgivande kyrkotomt och begravningsplatser. Marken närmast kyrkan är delvis grusbelagd och delvis stenbelagd med stenplattor och kullersten.

Administrativa uppgifter

RAÄ-nr	Karlskrona 2:1
Landskap	Blekinge
Län	Blekinge
Kommun	Karlskrona
Socken	Karlskrona
Stift	Lund
Kontrakt	Karlskrona-Ronneby
Pastorat	Karlskrona-Aspö
Fastighetsbeteckning	FREDRIKSKYRKAN 1
Ekonomisk karta	3F 5H
Koordinater	N 6224175, E 536538

Kulturhistorisk bakgrund

När Karlskrona fick sina stadsprivilegier i ett kungligt brev 10/8 år 1680, uttryckte konungen i brevet sin vilja att låta bygga en kyrka och att borgerskapet skulle välja kyrkoherde. Församlingen kallades Svenska församlingen, senare Storkyrkoförsamlingen, och den förste kyrkoherden blev Canutus Choraelius. Han utnämndes den 30/6 år 1682 till amiralitetssuperintendent i Karlskrona, samt pastor i Storkyrkoförsamlingen, Ramdala och Jämjö församlingar.

Vid Karlskrona stadsbrand år 1790 förstördes största delen av pastorsämbetets arkiv, vilket försvårar beskrivningen av Fredrikskyrkans byggnadshistoria.

Genom ett kungligt brev 24/4 år 1826 upphävdes amiralitetskonsistoriet och dess åligganden överflyttades till Lunds domkapitel. I ett kungligt brev 1/9 år 1837 ändrades församlingens gränser, så att Jämjö och Ramdala blev egna församlingar och amiralitetssuperintendenten blev eget pastorat. Karlskrona Stadsförsamling skapades 21/6 år 1839 genom sammanslagning av Storkyrkoförsamlingen och Tyska församlingen, vilket även detta skedde genom ett kungligt brev.

I stadsförsamlingen ingår numera även Kungsmarkskyrkan och församlingen bildar pastorat med Aspö församling.

Kyrkans arkitekt

Nicodemus Tessin d.y. 1654-1728, är sannolikt den svenske arkitekt som haft störst inflytande på vår tids byggnadskonst, samt på en hel tids stil. Hans verksamhet omfattade inte bara arkitektur, stadsplanering och trädgårdskonst, utan även interiörer, skulptur och konsthantverk.

Under studieåren i Paris och framför allt Rom lärde han känna antiken och den romerska barocken. Karriären blev enastående. Redan efter sin första resa till Italien och Frankrike utsågs han till hovarkitekt, sedan till slottsarkitekt efter sin bortgångne far, år 1697 till hovintendent, år 1712 till kungligt råd, år 1714 till kansler för Lunds Universitet, år 1717 till Överstemarskalk och år 1718 till närings- och polisminister. Han hörde till kungens betrodda och trogna.

Hans livsverk är Stockholms slott. Byggnaden är en personlig sammangjutning av romersk barock i exteriören och fransk barock i interiören. Projektet omfattade även en total omgestaltning av omgivningarna och de centrala delarna av Stockholm. Hans största insats som trädgårdsanläggare är Drottningholms franska barockträdgård. Han gjorde även mäktiga projekt utanför Sverige, som aldrig realiserades, för Amalienborg i Köpenhamn och Louvren i Paris.

Som kyrkoarkitekt hävdade han ofta centralkyrkoprincipen, bland annat i Kung Karls kyrka i Kungsör och i Trefaldighetskyrkan i Karlskrona.

Han var son till Nicodemus Tessin d.ä. som var Sveriges mest inflytelserika arkitekt under flera årtionden. Fadern studerade arkitektur i Frankrike och Italien och hans byggnader har en genomarbetad klassicistisk prägel. Hans största verk är Drottningholms slott. Hans senare verk, som t.ex. Kalmar domkyrka, har starka drag av romersk barock. Tessin d.ä. planlade Karlskrona tillsammans med Erik Dahlberg och Karl Magnus Stuart.

Tessin d.y. fortsatte sin faders verk i Karlskrona och fullföljde planerna med de två monumentala kyrkobyggnaderna vid Stortorget. Fredrikskyrkan, som var – och alltjämt är – stadsförsamlingens huvudkyrka, påbörjades år 1720 och har ett dominerande läge i staden.

Studieåren i Italien och Frankrike

Redan som nittonåring fick Tessin möjlighet att resa till Italien för att under en längre tid studera arkitektur och konst. Han lämnade Sverige år 1673 och återvände år 1678. Han fick studera för ett par av den tidens absolut största arkitekter – Lorenzo Bernini och Carlo Fontana. Sannolikt satte denna resa och studietid mycket djupa spår hos den unge Tessin. Han gjorde ytterligare en studieresa till Italien för att fördjupa sina kunskaper under ledning av Bernini och till Ludvig XIV:s Frankrike åren 1687-88.

Bernini (1598-1680) var barockepokens helt dominerande arkitekt och skulptör, verksam under sex påvar. Hans inflytande sträckte sig långt utanför Italien. Han fullbordade Peterskyrkan, utformade dess barockinredning och den storslagna Petersplatsen. Ett flertal kyrkor och privatpalats i Rom utformades av honom. Flera piazzor i Rom har mäktiga fontäner av Bernini, som Fontana del Obelisco på Piazza Navona.

Fontana (1634-1714), arkitekt och skulptör, var Berninis assistent och hade sin hand i det mesta som skedde i Rom i slutet av seklet. Han hamnade något i skuggan av Bernini och fick inte samma möjligheter då kyrkans ekonomi försämrades. Fontana förordade en mer klassiserande och stramare barockstil. Hans främsta verk är kyrkorna Santa Margherita i Trastevere och San Marcello vid Via del Corso.

Viktigare verk av Nicodemus Tessin d.y (årtal avser invigningsår)

Ulrica Eleonora kyrka, Söderhamn 1692

Steninge slott 1698

Gottorp slott, Schleswig, Tyskland 1703

Kung Karls kyrka, Kungsör 1700

Sturefors slott, Linköping 1704

Trefaldighetskyrkan, Karlskrona 1709

Drottningholms slottskyrka 1728

Drottningholms slott, inredningen 1744

Fredrikskyrkan, Karlskrona 1744

Slottet Tre Kronor, ombyggnad 1754

Stockholms slott 1754

Kyrkans byggnads- och reparationshistorik

Karlskrona, Svenska församlingen och Fredrikskyrkan

År 1679 beslutade Karl XI att en stad och flottstation skulle anläggas på ön Trossö i sydvästra Blekinge. I det Kungliga privilegiebrevet stod även att en kyrka skulle uppföras och borgerskapet skulle fritt få välja sin kyrkoherde.

Nicodemus Tessin d.ä. uppgjorde i samråd med Eric Dahlberg ritningar till den nya stadens större byggnader, bland annat kyrkor. På Dahlbergs stadsplan från år 1694 finns såväl Tyska kyrkan som Stads Kiörkan (eller Fredrikskyrkan som den senare kom att kallas) utritade på sina nuvarande platser. Då Tessin d.ä. avled år 1681 tog sonen, Nicodemus Tessin d. y. över faderns uppdrag. Fredrikskyrkan lär dock helt ha varit Tessin d.y. s skapelse.

Från år 1685 hade Svenska församlingen, senare Storkyrkoförsamlingen och därefter Karlskrona stadsförsamling, sin hemvist i Hedvig Eleonora kyrka, en tillfällig träkyrka belägen i korsningen Drottninggatan/Östra Köpmansgatan, norr om Stortorget. Kyrkan namngavs efter Karl X:s gemål, änkedrottning Hedvig Eleonora. Den var 30x36 m, att jämföra med Ulrica Pia kyrka, eller Amiralitetskyrkan som är 53x53 m. De båda kyrkorna invigdes samma år och även Amiralitetskyrkan Ulrica Pia var tänkt att endast vara en tillfällig kyrka, men ersattes aldrig av en ny.

Den tillfälliga kyrkan var uppförd av trä med tegeltäckt tak och var sannolikt ett verk av Erik Dahlberg. Dopfunten av kalksten från år 1685 finns idag i Trefaldighetskyrkan. Kyrkan ansågs redan år 1697 som mycket förfallen och från år 1719 finns en uppgift om att den "lutade mot sitt förfall". Trots detta hölls gudstjänster i kyrkan fram till år 1744, då Fredrikskyrkan slutligen kunde invigas. Hedvig Eleonora kyrka fungerade efter invigningen av Fredrikskyrkan som spruthus (brandstation) och revs slutligen år 1750.

Den förste kyrkoherden i Svenska församlingen var Canutus Choraelius, som år 1682 även utnämndes till amiralitetssuperintendent i Karlskrona. Denna titel kom därefter att följa församlingens kyrkoherdar till och med år 1826. Det innebar att kyrkoherden även var ordförande i amiralitetskonsistoriet, som utövade myndighet över prästerskapet på Flottans fartyg och i Karlskrona. Konsistoriet höll från år 1744 sina möten i det så kallade konsistorierummet i Fredrikskyrkan.

Uppförandet av Fredrikskyrkan

År 1697 beslutades av Kunglig Maj:t att en stenkyrka skulle uppföras för den Svenska församlingen i Karlskrona. Kyrkan benämndes ursprungligen Svenska kyrkan eller Storkyrkan men kom då den stod färdig att namnges efter kung Fredrik I. Fredrikskyrkan ritades redan på 1690-talet av Nicodemus Tessin d.y. men byggnationen påbörjades först år 1720 och kyrkan var då den invigdes år 1744 ännu inte färdigställd. Byggandet fördröjdes på grund av de svåra ekonomiska förhållandena under krigsåren i början av 1700-talet. Tornen var det som sist stod färdigt, år 1758, och då utan de tornhuvar som Tessin ursprungligen hade ritat. Vid ett flertal tillfällen under 1800- och 1900-talen har förslag på tornhuvar tagits fram, men inget av förslagen har kommit till utförande.

Uppförandet av Fredrikskyrkan finansierades med så kallade sjötullskonfiskationsmedel och insamlade kollekter. Stora frivilliga arbetsinsatser utfördes även av församlingens medlemmar. Under ett år levererades t.ex. 2 276 lass gråsten till grundläggningen. På grund av det stora nordiska kriget i början av 1700-talet blev beslut om uppförandet av kyrkan framskjutet till år 1719. Oklarheter om ritningarna, som i sin tur hade med det utdragna kriget att göra, försenade även bygget. År 1720 skrevs kontrakt om sprängning och uppförande av grundmuren med

fortifikationslöjtnant Siwer Andersson. I hans arbetsstyrka ingick bland annat 20 ryska krigsfångar och senare kom även manskap från flottan att hjälpa till med bygget.

Den 7 september år 1720 skedde den högtidliga grundläggningen med en storslagen ceremoni. En blyask innehållande medaljer och mynt som skänkts av kungen lades ner i en håla i berget, enligt uppgift i nordvästra hörnet av norra tornet. Ovanpå lådan lades ett tennlock och med en silvermurslev östes kalkbruk på och i detta lades själva grundstenen av landshövding Salomon von Otter. I augusti år 1721 var grunden färdigställd. År 1722 bröts kalksten på Öland som transporterades med lastpråm till Karlskrona. Tegel levererades från ett tegelbruk på Verkö.

Byggnationen drog ut på tiden på grund av bristande ekonomiska resurser. År 1732 påbörjades takstolsresningen. Endast absidens tak belades ursprungligen med kopparplåt. Resterande tak belades dels med bräder eller träspån och dels med tegel. De ofärdiga tornen täcktes med en enkel brädavtäckning och därmed var pengarna slut. Kyrkan stod utan valv, puts, bänkar och annan inredning till år 1742. 1 augusti år 1744 invigdes kyrkan som fortfarande inte var helt färdig och Hedvig Eleonora kyrka övergavs av församlingen. Vid invigningen närvarade kronprins Adolf Fredrik. Först år 1758 slutfördes tornen efter fyra års arbete och fick det utseende de har idag.

Orgeln uppfördes år 1764, av Lars Wahlberg i Kalmar.

Tänkbara förebilder och paralleller

Tessins resor till Rom gav honom stora möjligheter att studera de förnämsta byggnadsverken från barockens arkitekter, som Fontana, Vignola och della Porta. Han gjorde uppmätningar, tecknade av och samlade intryck. Dessa influenser omtolkades sedan till det något stramare nordiska uttrycket. Det blev Tessins uppdrag att gestalta Sveriges stormaktstid i byggnadskonst och han sökte en mer återhållsam barock.

Som tänkbara förebilder nämns i litteraturen ofta Trinità dei Monti vid Spanska trappan, ritad av Fontana, som också var Tessins läromästare i Rom. Säkert studerade Tessin denna byggnad, liksom Il Gesù av Vignola och della Porta. Vid närmare studier framstår dock Anatasio dei Greci av della Porta som närmast snarlik Fredrikskyrkan. Beskrivningen av Fredrikskyrkans exteriöra uppbyggnad och dess västfasad i denna underhållsplan, kan till största delen även gälla Anatasio dei Greci vid Via del Babuino i Rom.

Även fadern och hans verk, som till exempel Kalmar domkyrka, bör ha haft stor påverkan på Tessin d.y.

Stadsbranden år 1790

Tack vare de kraftigt murade valven klarade sig Fredrikskyrkan relativt bra vid den stora stadsbranden i Karlskrona 17 juni år 1790. Yttertaget fattade dock eld och takstolarna förstördes. Därmed störtade ljuskronorna ner och den största kronan föll genom en trälucka ner i gravkammaren under kyrkan. I gravkammaren förvarades kyrkans arkivalier, som antändes av den nedfallna takkronan. Även kyrkklockorna störtade ner och förstördes delvis. I samband med reparationen efter branden togs frågan om tornens färdigställande upp och såväl Olof Tempelman som stadsarkitekten David Rosenbaum upprättade olika förslag. Inget av dem realiserades dock

och tornen behöll det ursprungliga, enkla, utförandet. I samband med restaureringen belades samtliga tak med koppar.

1800-tal

Under 1800-talet utfördes få arbeten i kyrkan. Predikstolen i nyklassicistisk stil utfördes år 1854 efter förslag av J.A. Hawerman. Den ersatte då den gamla predikstolen som ursprungligen kom från Kristianopels kyrka och även tjänstgjort i den tillfälliga kyrkan Hedvig Eleonora. Taket byttes enligt uppgift ut år 1866.

År 1839 beslutades att Storkyrko- och Tyska församlingarna i Karlskrona, med Fredrikskyrkan respektive Trefaldighetskyrkan (eller Tyska kyrkan) skulle förenas till en församling under namnet Karlskrona stadsförsamling.

Restaureringar i början av 1900-talet

År 1905 - 1906 hade en utvändig restaurering av kyrkan utförts, till en kostnad av 31 675 kr. Putsade murytor, pilastrar och listverk ströks med kalkfärg. Dock målades de om med oljefärg eftersom de blev fläckiga. Allmän "Auerbelysning" (en typ av gasljus) anordnades. Takstolar vid undre partiet i den norra delen av kyrkan byttes ut pga. röta.

År 1906 stod den nya orgeln, innehållande 36 stämmor och med tre manualer och pedal, färdig. Samtidigt uppfördes nya glasade väggar till orgelläktaren samt en glasad dörr.

År 1909 påtalades i kyrkorådet även behovet av en inre restaurering. Det dröjde dock till år 1913 innan arbetena påbörjades. En av åtgärderna som planerades var uppförande av tornhuvar och medel hade avsatts redan år 1911. Trots det avstod man till slut från att komplettera tornen med tornhuvar. Kyrkorådet ansåg i mars år 1915 att tornhuvarna inte skulle utföras på grund av "de nuvarande, i så många avseenden osäkra tiderna" och "därpå, att kyrkorådet vid närmare öfvervägande icke är öfvertygadt om, att den af arkitekten föreslagna tornpåbyggnaden verkligen skulle vara en vinst i estetiskt afseende".

Kyrkan fick vid restaureringen nytt kalkstensgolv och nya läktare i korsarmarna. Ny inredning bestående av altarskåp, altarpupsats, altarbord och altarring med knäfall, ritades av arkitekt Axel Lindegren som ledde restaureringen. Inredningen utfördes av Nordiska Kompaniet i Stockholm, som även levererade två guerdioner (som nu finns i källaren) samt ett antal lyktor och lampor till kyrkan. Bänkkvarteren byggdes om och träpanel sattes upp längs ytterväggarna.

Nytt furugolv lades i bänkkvarteren och bänkarna fick nya sitsar av furu, hyllor av ek och fotpallar av furu. Alla gamla delar såsom dörrar etc. behölls. Helt nya bänkar av furu tillverkades till sidoläktarna. Nya blyspröjsade fönster med ytterglas av enkelt ofärgat fönsterglas och innerglas av antikglas sattes in. I koret sattes glasmosaikfönster in, ritade av Axel Lindegren och utförda av Neuman & Vogel i Stockholm. Träkorset, av J. A. Hawerman, tidigare stått i koret, flyttades till Trefaldighetskyrkan. Predikstolen och orgelfasaden omförgylldes, orgeln restaurerades och bänkarna gjordes bekvämare. De översta läktarna i korsarmarna togs ner och panelerna användes istället som väggbröstning i sakristian.

Under orgelläktaren anordnades en förhall eller vapenhus.

Centralvärme i form av lågtrycksånga samt elektricitet installerades. I samband med restaureringen tömdes även de 49 gravkamrarna under kyrkan och de döda begravdes på den gamla kyrkogården vid Drottninggatan. I en del av de gamla gravkamrarna inreddes istället pannrum med gjutet golv.

Västfasaden avfärgades och invändigt lagades och avfärgades putsen.

1940-tal

År 1948 genomfördes en uppsnyggning och reparation av konsistorierummet som inreds till doprum, dvs. väntrum för föräldrar och anhöriga till barn som ska döpas. En ljuskrona av glas, enligt uppgift venetiansk, flyttades från gravkapellet på kyrkogården vid Drottninggatan till konsistorierummet i Fredrikskyrkan. En ny julkrubba med figurer av terrakotta utförda av Nils O. Sandberg inskaffas.

År 1945 installerades en ljudförstärkningsanläggning för första gången.

Utvändig restaurering 1951-1952

En utvändig restaurering genomfördes åren 1951-1952. Fasaderna sågs över vad gäller putslagningar och avfärgning, och skador på kalkstenspartierna lagades med deckositmetoden. Koppartaket reparerades, luckor och dörrar målades.

En del invändiga arbeten utfördes även, bland annat en del målning och reparationer av takkronorna. Nya mattor inskaffades också till kyrkans sakristia, tillverkade av Blekinge läns hemslöjd.

Rökgången från panncentralen i den forna gravkammaren som ledde genom den södra korväggen blev utdömd. Sprickor hade uppstått och måste åtgärdas.

1950- och 1960-tal

År 1955 inskaffades en ny portabel kororgel, byggd av den tyska orgelfabriken Walcker i Ludwigsburg.

År 1956 uppfördes en ny utvändig trappa av ölandskalksten vid västentrén. Den tidigare trappan av samma material var mycket skadad och ansågs inte kunna lagas. Den var sannolikt inte ursprunglig, möjligen hade den tillkommit ca år 1800. Vid rivningen påträffades en källaröppning eller ventil bakom trappan, vilket tyder på att den ursprungliga trappan varit tvådelad.

År 1961 inrättades toaletter i södra tornet och år 1962 byttes lågtrycksångpannorna ut och oljeeldad värme installerades. År 1964 monterades ett klockspel i södra tornet, utfört av Göte Bergholtz i Sigtuna.

Invändig restaurering 1967-1968

Den senast utförda invändiga restaureringen genomfördes år 1967-1968. Putsen, framför allt i tegelvalven var så dålig att kyrkan måste stängas. Det misstänktes av Kungliga byggnadsstyrelsen att sprickorna berodde på kraftiga värmeskillnader, då valven var oisolerade. Det föreslogs att valven skulle isoleras med Rockwool, vilket även utfördes. Ventilationen ansågs vara underdimensionerad, vilket också kunde bidra till sprickorna.

Oljeeldningen ersattes med elvärme. Intill västentrén inreddes ett dopkapell efter att ett par bänkar tagits bort och ett nytt kalkgolv lagts. Väggarna putsades om och träinredningen lackades. Ljuskronor och andra metallföremål putsades och orgeln rustades upp. Heltäckningsmatta lades i konsistorierummet, altarring och knäfallspallar försågs med ny klädsel. Nya strålkastare och högtalare sattes upp.

1970-tal

År 1971 ger Riksantikvarieämbetet tillstånd till putslagningsarbeten. I ett restaureringsförslag från år 1979 beskrivs fasadtvättning, ilagning av puts, fogstrykning, lagning av kalksten, plåtarbeten och kalkavfärgning men dessa arbeten tycks dock inte ha utförts förrän år 1985.

I slutet av 1970-talet utfördes en omfärgning av interiören och då målades samtliga väggar och valv med en s.k. patentfärg med organiska bindemedel.

Restaureringsarbeten under 1980-talet

År 1985-1986 genomfördes en utvändigt restaurering. Fasaderna rengjordes med svagvattenblästring, putslagades med Stråbrukens kalkbruk och kalkavfärgades därefter med Gotlands restaureringskalk, AMS Gotland. De spritputsade murytorna avfärgades i kulör 5-3 (järnvitriol) eller 4-4 (guldocker), enligt riksantikvarieämbetets kalkfärgslikare. De slätputsade pilastrarna och omfattningarna avfärgades i kulör 28-4 (grön umbra) och sockeln i gråblå kulör (kimrök). En mustigare gul kulör, samma kulör som Kalmar domkyrka, än den tidigare valdes till fasaderna. Den nya kulören ansågs mera historiskt riktig för en barockkyrka enligt Thomas Persson på Länsmuseet. Undersökningar av de olika putslagren hade visat att den ursprungliga putsen hade en gulvit ton, därefter en mörk ockraton (järnvitriol). Vid kyrkans uppförande på 1700-talet hade de inte råd att putsa den. Det dröjde till efter branden år 1790 innan fasaderna putsades. Då valdes den gulvita färgtonen i enlighet med den tidens gustavianska mode.

Orgeln restaurerades år 1986-1987 av Grönlunds orgelbyggeri i Gammelstad. 1700-talspiporna, som sedan 1905 års restaurering varit blindpipor, restaurerades och 1905-års orgelverk, byggt av Åkerman och Lund, togs bort.

Klockspelet tystnade under sommaren år 1987. Det visade sig att mekaniken var utsliten och spelet försågs istället med elektronisk styrning.

I slutet av 1980-talet anordnades ny förvaring för textilier, kyrksilver och andra värdefulla inventarier i norra korsarmen.

Ett förslag till tillbyggnad av kyrkan utfördes av K-konsult år 1989. Församlingen var i behov av större utrymmen för administration med mera. Förslaget utfördes aldrig utan församlingen fick istället nya lokaler vid Amiralitetstorget.

År 1989 godkände riksantikvarieämbetet ett förslag till innerfönster.

Restaureringsarbeten under 1990-talet till 2008

Nytt värmesystem installerades år 1994. Kyrkan anslöts till kommunens fjärrvärmenät med radiatorer för grundvärme och värmeslingor under bänkarna av typ Spirotube.

År 1993 inköptes en ny portabel kororgel av ek med inslag av ebenholtz och handmålade porslinsbyggnader av Kaliff och Löthman i Ålem. Den gamla kororgeln flyttades till Aspö kyrka.

Den senaste utvändiga restaureringen utfördes år 1997-1998. Nyhuggning av ölandskalksten utfördes på både friser och omfattningar. Stora skador, rostsprängning och saltutfällningar, i listverken konserverades, limrades och konsoliderades. Ett flertal spant i takstolarna var hårt angripna av torröta och äldre påsallningar och hjälpkonstruktioner hade ytterligare förvärrat skadorna, som nu ilagades och skarvades. Taken, undantaget torntaken, var tidigare klädda med kopparplåt i större och grövre format än brukligt och med förskjutna tvärfalsar. Sannolikt hade detta skett vid den utvändiga restaureringen år 1905-1906. Vid omläggningen år 1998 återgick man till ett mer ursprungligt utseende. Nya hänggrännor sattes upp vid sakristian och ett nytt stuprör vid konsistorierummet. Dåliga plåttäckningar byttes, bland annat under de övre tornluckorna. All plåt och metall målades med alkydoljefärg och alla snickerier med linoljebaserad färg. Under tiden för restaureringen, år 1997, utsattes kyrkan för stöld. Oblatask, patén, särkalkar, ljusstakar, altarkrucifix, sked och tallrik av silver stals från säkerhetsskåpet. Mellan 1998-1999 putsades kyrkan om utvändigt.

År 1999 ändrades dörren mellan altaret och sakristian, så att den fasta övre delen blev öppningsbar. Samma år uppfördes en ny handikappramp med stomme av varmförzinkat stål och rampavtäckning av kalkstensskivor. Den nya rampen ersatte en tidigare, alltför brant ramp.

År 2003 byggdes toaletten i det södra tornet om och tillgänglighetsanpassades. År 2008 sattes innerfönster av smide in i koret.

Renovering 2015-2018

Under 2015-2018 skedde en stor renovering av kyrkans interiör. För mer detaljerad information se ombyggnads- och restaureringsrapporten av Ivar Wenster, 2019.

Demontering av bänkinredningen påbörjades 2015 (ersattes sedan av stolar). Delar av bänkinredningen förvaras i dag i Trefaldighetskyrkans källare. Samma år nedmonterades även högaltaret som nu förvaras permanent i församlingens förråd i Backabo.

Under 2017 skedde en stor mängd renoveringsarbeten i kyrkan. Bl. a. revs gradängerna på den norra och södra läktaren. Delar av konstruktionsverket är sparade och upplagrade på griftegården i Augerum. Korsarmarnas vindfång revs och tegelgolvet från omkring 1740-talet som påträffades

under bänkkvarteren under förundersökningen i kyrksalen demonterades. Tegelstenar med avtryck och ristningar har sparats i kryptan under norra korsarmen. En del av tegelstenarna har återanvänts till att mura upp konvektorgravar längs ytterväggarna och i kor. Ett nytt golv gjöts sedan över vilket det monterades golvvärmeslingor och kabelrör i armeringsmattor för att slutligen övergutas med anläggningsbetong. Det äldre kalkstensgolvet skickades till stensliperi och återlades sedan i största mån på samma plats som före demonteringen med vissa kompletteringar. Partiellt lades även ett nytt trägolv av ek, två sektioner i långhuset och en sektion över korsmitten.

Delar av orgelns krönornamentik och två änglar nedmonterades tillfälligt och orgeln byggdes in för att skyddas från byggdamm och fukt under renoveringen. Detaljerna återmonterades efter rivningen av intäckningen och mindre retuscher utfördes av konservator.

I samband med att kyrkan elektrifierades 1913 byggdes en spång och kedja av glödlampor ovanpå gesimsen. Denna demonterades 2017 för att förbereda för en ny spång, akustikdämpning, belysning och säkerhetskena. Utöver detta nedmonterades de två dörrparen vid västentrén från 1915. Sakristians ekpaneler demonterades och golvet i sakristian och konsistorierummet frilades ned till de ursprungliga tegelgolven som sedan revs och undergolven rensades ned till de underliggande tegelvalven. De båda rummen har sedan belags med kalkstensgolv.

Väggar och valv tvättades, putslagades och behandlades med sandkalk och kulekalk. De sex centrala väggspeglarna i långhuset försågs även med akustikputs för att kompensera för den ökade efterklangen till följd av borttagandet av bänkinredningen. Också under orgelläktaren kläddes underslaget med motsvarande akustikputs. I kryptan utfördes efterlagningar och igensättningar av kanaler och sekundära öppningar igenmurades med återanvänt tegel. Nytt putsskikt utfördes med en offerputs.

Vid renoveringen utfördes även vissa arbeten med kyrkans stuckaturer. De förgyllda pinjekottarna rengjordes och oljades. Okulusringen omförgylldes och himlaspeglarna målades om. Pilastrarnas kapitäl skrapades grundligt från kalkfärg och sprickor tätades med gipsbruk. Flera sprickor fick även spricklagas och limmas. Samtliga kapitäl målades sedan med två strykningar limkalk. Orgelläktarens kolonner marmorades även om av dekorationsmålna Elisabeth Myrmalm och Milla Kontkanen från Göteborg.

Flera nya glaspartier har tillkommit i kyrkan, bl.a. i korsarmarna, samt ett antal glasdörrar, delvis i anslutning till de tre huvudentréerna men även till ett par rum. Nya trädörrar har även tillkommit till toaletter, pentry och installationsskåp. I förhallen har det uppförts en helt ny skiljevägg. Under renoveringen byttes även hela kyrkans elsystem.

I samband med kyrkans renovering utfördes vissa arbeten med fasadens sockel då skadad puts lagades och en omfärgning genomfördes. Även den västra entréns trappa byggdes om och tillgänglighetsanpassades.

Händelselista

Årtal	Händelse	Källa
1680	Karl XI beslutar att Karlskrona ska anläggas och en stadskyrka ska uppföras.	Vou 2008
1681	Nicodemus Tessin d.ä. avlider och sonen, Nicodemus Tessin d.y., tar över faderns uppdrag med planering av Karlskrona och stadens offentliga byggnader.	Ibid.
1685	Svenska församlingens provisoriska träkyrka, Hedvig Eleonora kyrka invigs, samtidigt med Amiralitetskyrkan Ulrica Pia.	Ibid.
1694	På Eric Dahlbergs stadsplan finns Fredrikskyrkan utritad på sin nuvarande plats.	Ibid.
1697	Kunglig Maj:t beslutar att en stenkyrka ska uppföras för den Svenska Församlingen i Karlskrona.	Ibid.
1720	Fredrikskyrkan påbörjas.	Ibid.
1721	Kyrkans grundläggning färdigställs.	Ibid.
1722	Kalksten till kyrkan bryts på Öland. Tegel levereras från ett tegelbruk på Verkö.	Ibid.
1732	Takstolsresningen påbörjas.	Ibid.
1744	Fredrikskyrkan invigs och församlingen överger Hedvig Eleonora kyrka. Fredrikskyrkan är dock inte helt färdigställd, bland annat saknas utvändig puts och takbeläggningen är provisorisk.	Ibid.
1750	Hedvig Eleonora kyrka rivs.	Ibid.
1758	Tornen färdigställs på Fredriskkyrkan, dock utan de tornhuvar som Tessin ursprungligen hade ritat.	Ibid.
1764	Orgeln uppförs, av Lars Wahlberg i Kalmar.	Ibid.
1790	17 juni. Stadsbrand i Karlskrona. Fredrikskyrkans tak förstörs. Klockor och takkronor rasar ner, i övrigt klarar kyrkan sig från större skador. Fasaderna putsas för första gången, vid den följande restaureringen.	Ibid.
1839	Storkyrko- och Tyska församlingarna i Karlskrona, med Fredrikskyrkan respektive Trefaldighetskyrkan eller Tyska kyrkan, förenas till en församling under namnet Karlskrona stadsförsamling.	Ibid.
1854	Predikstolen utförs efter förslag av J.A. Hawerman.	Ibid.
1905-1906	Fasadrestaurering avseende putsytor, pilastrar och listverk. Den nya orgeln färdigställs och mindre omändringar av orgelläktaren utförs samtidigt.	Ibid.
1909	I kyrkorådet påtalas behovet av en inre restaurering.	Ibid.
1913-1915	Invändig restaurering under ledning av arkitekt Axel Lindegren. Bland annat tillkommer ny inredning och nya fönster. Centralvärme och elektricitet installeras. I samband med restaureringen töms även de 49 gravkammrarna under kyrkan.	Ibid.

INLEDNING

1945	<i>Ljutförstärkningsanläggning installeras.</i>	<i>Ibid.</i>
1948	<i>Det så kallade konsistorierummet görs om till doprum. Ny julkrubba inskaffas med figurer i terrakotta utförda av Nils O. Sandberg.</i>	<i>Ibid.</i>
1951-1952	<i>Utvändig restaurering. Invändigt utförs en del målning och reparationer av takkronorna.</i>	<i>Ibid.</i>
1955	<i>Ny portabel kororgel köps in, byggd av den tyska orgelfabriken Walcker i Ludwigsburg.</i>	<i>Ibid.</i>
1956	<i>Trappan till västentrén byts ut.</i>	<i>Ibid.</i>
1960-1961	<i>Inrättande av toaletter i södra tornet.</i>	<i>Ibid.</i>
1962	<i>Installation av oljeeldad värme och byte av lågtrycksångpannor.</i>	<i>Ibid.</i>
1964	<i>Klockspel, av Göte Bergholtz i Sigtuna, inmonteras i södra tornet.</i>	<i>Ibid.</i>
1967-1968	<i>Invändig restaurering. Oljeeldningen ersätts med elvärme och ett dopkapell inreds i långhusets västra del. Väggarna putsas om, träinredning ses över, ljuskronor och andra metallföremål putsas och orgeln rustas upp. Heltäckningsmatta läggs i konsistorierummet och altarring och knäfallspallar får ny klädsel. Nya strålkastare och högtalare sätts upp.</i>	<i>Ibid.</i>
1971	<i>Tillstånd från riksantikvarieämbetet angående putslagingsarbeten. Utförs år 1997-1998.</i>	<i>Ibid.</i>
1979	<i>Restaureringsförslag omfattande fasadvättning, ilagning av puts, fogstrykning, lagning av kalksten, plåtarbeten och kalkavfärgning. Utförs dels år 1985-1986 och dels år 1997-1998.</i>	<i>Ibid.</i>
1984	<i>Förslag till nya förvaringsskåp för textilier.</i>	<i>Ibid.</i>
1980-tal	<i>Projektering av utvändig restaurering återupptas.</i>	<i>Ibid.</i>
1986	<i>Utvändig putslagning och kalkavfärgning. Målningsrenovering av orgel.</i>	<i>Ibid.</i>
1987	<i>Invigning av den nyrestaurerade orgeln. Ny orgel byggs bakom den befintliga fasaden och de gamla piporna flyttas till norra läktaren, där de fortfarande förvaras. Klockspelet förses med elektronisk styrning.</i>	<i>Ibid.</i>
1989	<i>Förslag till tillbyggnad av kyrkan, utförd av K-konsult. Förslaget utförs inte. Förslag till innerfönster godkänns av riksantikvarieämbetet.</i>	<i>Ibid.</i>
1990	<i>Förslag till konservering av dopängel.</i>	<i>Ibid.</i>
1993-1994	<i>Ny kororgel inskaffas, byggd av Knut Kaliff i Ålem. Värmesystemet ändras från elburen till vattenburen värme (fjärrvärme).</i>	<i>Ibid.</i>

INLEDNING

1997-1998	<i>Utvändig restaurering. Arbetena omfattar i huvudsak lagningar och omfärgning av puts och natursten samt omläggning av tak och listtäckning av koppar.</i>	<i>Ibid.</i>
1999	<i>Dörren mellan altaret och sakristian ändras. Ny handikappramp uppförs.</i>	<i>Ibid.</i>
2003	<i>Handikappanpassad toalett i förrum i tornets västra del, ersätter befintlig toalett. Utrymningsanordning, så kallad nödrutschbana, anordnas på orgelläktaren.</i>	<i>Ibid.</i>
2008	<i>Nya innerfönster av smide i koret.</i>	<i>Ibid.</i>
2015	Invändig renovering påbörjas. Demontering av bänkar och högaltare påbörjas.	Ivar Wenster, rapport 2019:157
2017	Den norra och södra läktarens gradänger och korsarmarnas vindfång rivs. Kalkstensgolvet slipas och ett nytt ekgolv läggs partiellt. Mindre retuscher av orgeln utförs av konservator. Kyrksalens gesims får ny belysning och säkerhetsskena. Västentréns dörrpar från 1915 demonteras liksom sakristians ekpaneler. Väggar och valv putslagas och behandlas med sandkalk/kulekalk. Arbeten med kyrkans stuckaturer genomförs. Orgelläktarens kolonner marmoreras. Nya innerdörrar av trä och glas monteras på flera ställen i kyrkan. En skiljevägg uppförs i förhallen. I samband med renoveringen utförs även arbeten på kyrkans sockel och huvudentréns trappa byggs om och tillgänglighetsanpassas.	<i>Ibid.</i>

Karaktärisering

Lunds stift arbetar för närvarande med ett karaktäriseringsprojekt som omfattar alla kyrkor i stiftet. Karaktäriseringen för Fredrikskyrkan bilägges i efterhand under denna rubrik.

Inventering

Detta kapitel dokumenterar den inventering som gjorts i kyrkan under 2022/2023.

Inledningsvis presenteras de exteriöra delarna med fasad, kyrktorn och tak, följt av de interiöra så som förhall, toaletter, läktare, torn, vindsutrymmen, m.m. Sist berörs de tekniska system som rör uppvärmning, vatten och avlopp, ventilation, el, åsk- och brandskydd, belysning och klockringning.

Åtgärdsbehoven är prioriterade efter följande bokstavssystem där prioriteringsgraden är ett riktvärde:

Akuta åtgärdsbehov	A
Inom 2-3 år*	B
Inom 4-5 år*	C
På sikt, inom 5-10 år	D
Löpande underhåll vid behov	LU

*Observation och dokumentation vid årlig rondering ingår i dessa prioriteringsgrader.

När något har åtgärdats i planen

När åtgärder har utförts bör detta så snart som möjligt föras in i tabellen för respektive objekt. Det bör framgå vilken åtgärd som menas och vilket år det skett. Det gör att underhållsplanen blir ett mer levande dokument och underlättar även för framtida revidering.

Byggnadsstomme

Grundläggning

Grundmuren består av gråsten murad med kalkbruk. Mellanrummen mellan större stenblock är fyllda med mindre skolstenar och bruk. Stenen till grunden togs sannolikt till övervägande del från kyrkplatsens berggrund där man sprängde inför byggandet. 177 kubikfamn grundsten användes (en kubikfamn = 5,65 m³). När den första grundstenen under högtidliga former lades år 1720 stoppades en blyask med medaljer, mynt m.m. först ner under denna. Ett hål passande blyasken hade huggits ut i hälleberget som grundstenen sedan lades över.

Murverk

Murarna är uppbyggda av handslaget rött tegel och röd, öländsk, kalksten. Teglet är murat med kalkbruk i kryssförband. På flera ställen blandas tegel och kalksten i murarna. Teglet tillverkades på ett tegelbruk på Verkö. Kalkstenen bröts på Öland och skeppades ut via Svartehamn. Även sandsten från Gotland har använts vid byggandet.

I tornens trapphus förekommer bindbjälkar och dragstänger. Även förstärkningsjärn i bågform förekommer i trappvalven. På vinden över kyrkorummet har yttermurarna hål efter tidigare takstolsbjälkar samt valvnischer – de sistnämnda möjligen slagna för att göra murarna lättare och spara byggnadsmaterial. Vid korsarmarnas hörn mot korsmitten finns trappor i murarna. Dessa skulle sannolikt ha fortsatt upp i två tilltänkta torn över korsarmarna.

Valv och bjälklag

Över kyrkorummet spänner tunnvalv av tegel, bortsett från absiden som har ett hjälmvalv av samma material. Valven är på ovansidan isolerade med 70 mm:s Roxull, nätarmerad brandmatta. I norra tornets trapphus spänner tunnvalv av tegel över trapporna. Bindbjälkar och dragstänger, liksom förstärkningsjärn i bågform förekommer i trappvalven. Bjälklagen högre upp i tornen är av trä med fyrkantsskrädda ek- och furubjälkar, belagda med brädgolv.

Takkonstruktion

Takstolarna är sannolikt uppbyggda efter branden år 1790. Virket är skrätt furutimmer, omkring 7 x 7 tum, som tappats och spikats. Murarna har över kyrkorummet en inre avtrappning, i höjd med valvanfangen, med dubbla remstycken. Högre upp mot murkrönen finns ytterligare en avtrappning med remstycke. Mot de nedre remstyckena vilar ett mer, och ett mindre, snedställt stödben på var sida. Det ena stödbenet ansluter uppåt mot sparren medan det andra ansluter mot hanbjälken. Från det övre remstycket utgår en horisontal stickbjälke som stödbenen är infällda i. På sina ställen har takstolarna kompletterats med nytt virke som infogats med hakskarvar och bultförband. Takstolarna över mittskeppets västligaste del följer samma princip men är också försedda med en något snedställd mittstolpe. Remstyckena är här också näverinklädda. Tornens flacka korstak bärs upp av furusparrar som ligger an direkt mot murverket. I ändarna är sparrarna förankrade med bandjárn längs murarnas insida.

Skador och åtgärder

Kraftig saltutfällning och saltsprängning förekommer allmänt i murverk och valv, framför allt synligt i tornen.

Teglet vittrar kraftig på flera ställen och fogarna vittrar. Gäller framförallt i källarplan och torn. År 2019 installerades avfuktare i källarplanet. Kontinuerlig observation av eventuell saltvittring rekommenderas (LU). Kraftigt vittrat tegel bör bytas mot lika befintligt, helt tegel och fogarna bör kompletteras med kalkbruk (D).

Dragjärn rostar. Förstärkningsjärn i valv rostar och lossnar. Järnen bör rostskyddas och fästas. Torntakens bandjärn, som är fästade mellan tornets takkonstruktion och murverket, rostar och bör rostskyddsbehandlas (B). Bindbjälkar är rötskadade i takkonstruktionen. Rötskadade delar bör repareras av timmerman (B).

Exteriört

Figur 2 - Fr. v: Fredrikskyrkan sedd från väst. Fredrikskyrkan sedd från norr.

Fredrikskyrkans strama gestalt ger tillsammans med Trefaldighetskyrkan och rådhuset en storslagen monumentalitet åt Stortorget. Byggnaderna skapar en värdig inramning till det stora torg som har en central plats i Karlskronas barockplan av Nicodemus Tessin d.ä. och Erik Dahlberg. I den år 1694 stadsfästa planen för Karlskrona av Dahlberg, finns de tre monumentalbyggnaderna illustrerade. Kyrkan har status av kyrkligt kulturminne och är en del av världsarvet Karlskrona.

Byggnadsmaterialet är till största delen kluven gråsten och tegel, med omfattningar, lister och dylikt av huggen Ölandskalksten. Sockeln är i nedre delen utförd i grå spritputs och däröver av kalksten. Fasadmurarna är vertikalt indelade med pilastrar och horisontellt med en rikt profilerad och starkt förkroppad våningslist. Putsytorna mellan pilastrar och listverk är spritputsade och avfärgade i mörk ockragul kulör. Västfasaden karaktäriseras av den klassicistiska indelningen och artikuleringen, frontonen som vilar på de joniska pilastrarna, samt de två tornen. Taken är belagda med kopparplåt.

En tresidig stentrappa leder upp till huvudentrén i väster. Vid tvärskeppen finns sidoentréer med trappor. Fönsteröppningarna i långhusets bottenvåning är lunettformade, liksom de större fönstren i korsarmarna. Övriga fönster har stående, rektangulär form med stickbågigt överstycke. På utvändiga pilastrar samt i trappan upp till tornen finns stenhuggarmärken, bl.a. ankare, bokstäver, "wolfsangelstecken" (skydd mot onda makter) och ett grekiskt kristusmonogram. Kalkstenen högs med början år 1722 på Öland och fraktades med militärpråm till Karlskrona.

Kyrkans dimensioner

Längd: ca 50 m

Bredd: ca 19 m

Invändig höjd: ca 21 m

Torn: ca 35 m

Kapacitet: max 500 besökare

Västra fasaden och torn

Figur 3 - Överst fr. v: Översiktsbild över den västra fasaden. Vittrad avfärgning på spritputs. Mitten fr. v: Missfärgningar och saltutfällningar på listverk. Sprickor i sockelns stenmaterial. Underst fr. v: Bortfall av avfärgning på omfattningen till det norra tornets ingång. Bortfall av färgskikt på huvudentrés port.

Figur 4 - Överst fr. v: Mindre lagningar och sprickor förekommer i sockeln. Missfärgningar från kopparstuprör på sockeln. Underst fr. v: Lösa delar förekommer i sockelns stenmaterial. Rostutfällningar på entrétrappans översta steg.

Västfasaden är bredare än långhuset, men lika bred som tvärskeppet. Med sin rikt artikulerade fasad med klassicistiska detaljer utgör den en dominerande del av kyrkans arkitektur. Fasadens mittparti delas upp i två våningar som är indelade med pilastrar. Mittpartiet bildar en svagt framskjutande risalit som kröns av en bred triangulär fronton, vilande på joniska pilastrar. I den nedre våningens mittaxel finns huvudportalen. Den har en enkel portomfattning som avslutas med en rak fronton. Portalen motsvaras i den övre våningen av ett större rundbågigt fönster. En större nisch är placerad på ömse sidor om portalen. De båda våningsplanen avdelas med en rikt profilerad gördelgesims i puts, medan övriga detaljer är av kalksten.

INVENTERING

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Sockel	<i>Sockeln nedre del är spritputsad och avfärgad i en grå kulör medan den övre består av lågerhuggen gotländsk sandsten och öländsk kalksten. Stensockeln har en utkragande bas och avslutas upptill av en hålkälslist.</i>	<i>Mindre lagningar och materialbortfall. Visst fogbortfall förekommer.</i> <i>Missfärgningar av bl.a. smuts, koppar och algpåväxt förekommer genomgående på sockeln. Algpåväxt främst på spritputsen.</i> <i>Viss spjälkning, sprickor och lösa delar förekommer i stenmaterialet.</i> <i>Rostiga kramlor förekommer i stenmaterialet.</i>	Fog kompletteras med bruk lika befintligt. Sockeln putslagas och omfärgas i samband med att fasaden åtgärdas. Varsam tvättning. Limning av lösa delar/lagas med infärgat stenlagningsbruk. Rostskyddas med kinesisk tungolja, WIBO rostskydd eller liknande efter att de borstats med en borste.	B D B B
Fasad	<i>Fasaderna är spritputsade och avfärgade med kalkfärg i mörkt ockragul kulör. De indelas vertikalt av pilastrar och horisontellt av en starkt förkroppad gördelgesims. Västfasaden karakteriseras av den övre våningens joniska tempelgavel, flankerad av de låga tornen.</i> <i>Slätputsade partier förekommer på lisener, takfotslist, fris i gördelgesims, dörromfattningar mm. Västfasaden är rikligt dekorerad med detaljer av i huvudsak Ölandskalksten som finns i pilasterbaser, skaft, nischer, fönster- och dörromfattningar, väggtavlor, listverk mm. Gotlandsandsten förekommer i mindre omfattning, bl.a. i kapitäl.</i>	<i>De skador som förekommer är främst av estetisk karaktär och utgörs av misspyrdande rinningar och missfärgningar under och i anslutning till listverk, fönster och takfot.</i> <i>Sprickor förekommer i stenmaterialet samt större lösa delar.</i> <i>Partiellt mycket saltutfällningar, framför allt på slätputsade partier. Bortvittrad kalkfärg.</i>	Lösa delar skrotas för att undvika personsador samt skador på kyrkobyggnaden. Mindre putslagningar samt omfärgning av kyrkans fasader med färg och kulör lika befintligt genomförs innan nästa	A D

	Ett antal stenhuggarmärken är synliga i stenmaterialet.		uppdatering av vård- och underhållsplanen.	
Fönster	I fasadens mittaxel finns två fönster, ett över huvudportalen och ett i den övre våningen. Fönstret över huvudportalen har en rak muröppning med omfattning av kalksten och avslutas upptill av ett profilerat överstycke. Det övre fönstret har också omfattning av kalksten men har en rundbågig muröppning och avslutas upptill av en fronton. Slutstenen markeras av en volut. Fönstren är blyspröjsade med både av metall, målade i grönt. Fönsterbleck av kopparplåt.	Fönsterrutorna är smutsiga. Det övre fönstrets omfattning har en spricka. I övrigt är fönstren från marken till synes i dugligt skick. Fönstren har eventuellt mindre bortfall av kitt.	Rengörs regelbundet. Åtgärdas vid omfärgning av fasaden. Åtgärdas vid framtida fönsterrenovering.	LU D
Dörrar	<i>En bred, tresidig fritrappa med 11 profilerade steg av kalksten leder upp till västportalen. En svartmålad handledare av smide löper längs fasadens norra del. Västportens pardörr är utvändigt plåtinklädd, med synliga spikhuvuden och grönmålad. Västporten omges av en enkel portomfattning som avslutas med en rak fronton. På den södra sidan av entrén har ett lyftbord installerats och skymms av en rostig front.</i>	Trappan har mindre spjälkningar. På det översta steget syns rostutfällningar som uppkommit p.g.a. att en skylt stått på trappan. Västporten har visst färgbortfall och flagning. Färgbortfallet blottar underliggande rost. Lyftbordet är i gott skick.	Eventuella lösa delar limmas med stenlim alternativt lagas med infärgat stenlagningsbruk. Porten målas om med färg och kulör lika befintlig efter att löst sittande färg avlägsnats.	B B
Torn	<i>Mittpartiet flankeras av två torn med kvadratisk plan. De smala tornen täcks av huvar och är försedda med hörnpilastrar med baser, kapitäl och listverk lika övriga fasaden. Tornen är en våning högre än övriga</i>			

INVENTERING

	västfasaden. Ljudöppningarna i tornets översta del är rundbågiga och försedda med ljudluckor av trä som på utsidan är klädda med grönmålad smidesplåt i skivformat. Tornets övriga luckor har rakt avslutat överstycke med två kvadratiska fönster i dess övre del, i övrigt utformade likt tornets övriga luckor. Vissa av dessa luckor är försedda med hävarm för automatisk öppning. Tornen har mot norr respektive söder mindre sidoingångar till torntropphus och vindar. Tornens dörrar mot söder och norr utgörs av låga, plåtklädda enkeldörrar målade i grön kulör. Dörrarna har putsade och gråmålade omfattningar. Till den norra dörren leder en trappa av kalksten i tre steg medan den södra är placerad ovan den höga sockeln utan trappa.	Ljudluckorna är från marken till synes i dugligt skick. Vissa otätheter förekommer. Den norra dörren är i gott skick men omfattningen har bortfall av avfärgning. Den södra dörren har något enstaka färgbortfall och omfattningen har bortfall av avfärgning.		
Övrigt	Fasaden belyses av lampor infällda i marken.	Ingen anmärkning.		

Norra fasaden och norra korsarmen

Figur 5 - Överst fr. v: Översiktsbild över den norra fasaden och den norra korsarmen. Algpåväxt på sockeln. Mitten fr. v: Skada i den norra trappans sidostycke. Den norra trappans järnräcken har sliten bemålning. Underst fr. v: Färgbortfall på slätputsat fasadparti. Enstaka fogbortfall förekommer i sockelns stenmaterial.

INVENTERING

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Sockel	<i>Sockelns nedre del är spritputsad och avfärgad i grå kulör medan den övre består av lågerhuggen gotländsk sandsten och öländsk kalksten. Stensockeln har en utkragande bas och avslutas upptill av en hålkälslist. Mot norr är sockeln avtäckta med kalkstensskivor.</i>	<i>Mindre lagningar och materialbortfall. Visst fogbortfall förekommer.</i> <i>Missfärgningar av bl.a. smuts, koppar och algpåväxt förekommer genomgående på sockeln. Algpåväxt främst på spritputsen.</i> <i>Sprickor förekommer i stenmaterialet.</i>	Fog kompletteras med bruk lika befintligt. Sockeln putsas och omfärgas i samband med att fasaden åtgärdas. Varsam tvättning. Större sprickor lagas med infärgat stenlagningsbruk.	B D B B
Fasad	<i>Fasaderna är spritputsade och avfärgade med kalkfärg. Slätputsade partier förekommer på lisener, takfotslist, fris i gördelgesims, dörrumfattningar mm. Natursten förekommer i mindre omfattning, främst på sockelns övre del samt i delar av gördelgesimsen och takfot som är av Ölandskalksten. Långhusfasaderna är uppdelade i en bottenvåning och en indragen klerestorievåning. Byggnadsdelarna skiljs åt av en gördelgesims. Fasadernas tre fönsteraxlar och väggfält avgränsas med putsade pilastrar och horisontellt av listverk i kalksten. Den övre delen av fasaderna, mitskeppet, indelas vertikalt av svängda strävpelare, avtäckta med kalksten och plåt. Intill takfoten löper en tunn kalkstenslist. Den putsade och gråmålade takgesimsen kragar ut från fasaden och är utformad med karnis och vulst. På dess undersida syns järnband.</i>	<i>Viss algpåväxt förekommer på strävpelarnas kalkstensavtäckningar på mitskeppet.</i> <i>Enstaka färgbortfall förekommer på slätputsade partier.</i> <i>Lite missfärgningar förekommer på stenmaterialet.</i> <i>Mindre missfärgningar av koppar förekommer på fasaden. Kan tyda på att stuprören inte är täta.</i>	Mindre putslagningar samt omfärgning av kyrkans fasader med färg och kulör lika befintligt genomförs innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen.	D

	<i>Korsarmarnas gavlar är uppdelade i två våningar med en avgränsande gördelgesims. Vertikalt indelas de av lisener.</i>			
Fönster	<i>Fönsteromfattningar är utförda i kalksten. Långhuset har tre fönster per våning. Fönsteröppningarna i bottenvåningen är lunettformade medan klerestorievåningens fönsteröppningar är svagt stickbågiga. Fönstren är blyspröjsade med både av metall. Fönsteromfattningarna är av huggen kalksten med fönsterbleck av kopparplåt. I korsarmens övervåning finns ett större lunettformat fönster medan fönstret i bottenvåningen är mindre och stickbådigt.</i>	Fönstren är från marken till synes utan anmärkning. Fönstren har eventuellt mindre bortfall av kitt. Enstaka sprickor och lagningar i omfattningarna.	Åtgärdas vid framtida fönsterrenovering. Åtgärdas vid omfärgning av fasaden.	D
Dörrar	<i>I vardera korsarm finns en entrédörr klädd med grönmålad plåt och försedd med dekorativa spikhuvud. Handtag och beslag är av smide som målats i grön kulör. De äldre dörrarna är uppställda och entrén har istället kompletterats med en modern glasdörr. Korsarmarnas entrédörrar omges med en omfattning av huggen kalksten, krönt av en profilerad gesims. Framför entrédörrarna ligger kalkstenstrappor med smidda svartmålade järnräcken. Trappornas vangstycken är spritputsade och avfärgade likt sockeln. Den norra korsarmens entré är försedd med en långsträckt handikappramp som löper längs den norra långhusfasaden. Den upphöjda rampen vilar på en ställning av varmförzinkad metall. Ovansidan är klädd med grå granitplattor med en ram av kalksten. Rampen har ett räcke av varmförzinkad metall.</i>	Plåtdörrar och glasdörrar är i gott skick. <i>Sprickor förekommer i kalksten runt trappräckenas infästningar som rostar kraftigt, vilket har givit rostutfällningar på kalkstenen. Trappans järnräcken har även sliten bemålning.</i> Trappan har sprickor och materialbortfall. Lite algpåväxt förekommer på rampens kalkstensram.	<i>Lagning av sten.</i> Räckena demonteras, blåstras och blyas. Efter att all färg avlägsnats rostskyddas räckena med t.ex. WIBO rostskydd, kinesisk tungolja eller likande. Målas därefter med svart linoljefärg. Lösa delar limmas med stenlim alternativt lagas med infärgat stenlagningsbruk. Komplettering med ny sten lika befintlig. Kan med fördel åtgärdas i samband med trappans räcke.	B B B

INVENTERING

		Rampens räcke har något sliten bemålning.	Löst sittande färg avlägsnas. Rostskyddas därefter med t.ex. WIBO rostskydd, kinesisk tungolja eller liknande. Målas sedan med svart linoljefärg.	B
Övrigt	Fasaden belyses av lampor infällda i marken.	Ingen anmärkning.		

Norra utbyggnaden/sakristia

Figur 6 - Överst fr. v: Översiktsbild över den norra utbyggnaden/sakristian. Sprickor förekommer i takfotsgesimsen. Underst fr. v: Färgbortfall och flagnande bemålning på takfotsgesimsen. Fogbortfall i sockelns stenmaterial.

De två utrymmena för sakristia och konsistorierum har en närmast kvadratisk planform och flankerar absiden mot norr och söder.

INVENTERING

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Sockel	<i>Sockeln nedre del är spritputsad och avfärgad i grå kulör medan den övre består av lågerhuggen gotländsk sandsten och öländsk kalksten. Stensockeln har en utkragande bas och avslutas upptill av en hålkälslist.</i>	<i>Mindre lagningar och materialbortfall. Visst fogbortfall förekommer.</i> <i>Missfärgningar av bl.a. smuts, koppar och algpåväxt förekommer genomgående på sockeln.</i> <i>Sprickor förekommer i stenmaterialet.</i>	<i>Fog kompletteras med bruk lika befintligt. Sockeln putsas och omfärgas i samband med att fasaden åtgärdas.</i> <i>Varsam tvättning.</i> <i>Större sprickor lagas med infärgat stenlagningsbruk.</i>	<i>B</i> <i>D</i> <i>B</i> <i>B</i>
Fasad	<i>Fasaderna är spritputsade och avfärgade med kalkfärg i mörkt ockragul kulör. De indelas vertikalt av pilastrar. Natursten förekommer i mindre omfattning, främst på sockeln övre del och takfotsgesimsen som är av Öländskalksten.</i>	<i>Mindre missfärgningar av koppar förekommer på takfotsgesimsen. Kan tyda på att hängrännan inte är tät.</i> <i>Färgbortfall och något flagnande färg på slätputsade partier.</i> <i>Sprickor förekommer i takfotsgesimsen.</i> <i>Mindre missfärgningar av koppar förekommer på fasaden. Kan tyda på att stupröret inte är tätt.</i>	<i>Mindre putsagningar samt omfärgning av kyrkans fasader med färg och kulör lika befintligt genomförs innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen.</i>	<i>D</i>
Fönster	<i>Utbyggnaderna har vardera ett fönster mot öster som på utsidan är försett ett grönmålat smidesgaller. Fönstren har putsade omfattningar och bleck av kopparplåt. Sakristians och konsistorierummets fönster är blyspröjsade med både av metall. På utsidan av fönstren är plattjärnens sammanfogningar dekorerade</i>	<i>Fönstret är till synes utan anmärkning.</i> <i>Någon enstaka spricka samt mindre färgbortfall förekommer i omfattningen.</i>	<i>Åtgärdas i samband med omfärgning av kyrkans fasader.</i>	<i>D</i>

INVENTERING

	<i>med metallblommor. Fönstren har en innerbåge av vitmålad metall indelad i fyra bågar. På utsidan är fönstren försedda med galler av smide. Fönsteromfattningarna är av huggen kalksten och fönsterblecken av kopparplåt.</i>			
Dörrar	<i>Den norra sidobyggnaden har en mindre dörr i sockeln mot öster som leder till källaren. Dörren består av en pardörr och är klädd med grönmålad, horisontell pärlspont. Dörren nås via en trappa av fyra steg av granit och sidostycken av betong. På betongstyckena sitter räcken av svartmålat plattjärn monterat.</i>	Dörren har något matt bemålning i nederkant. Sidostyckena av betong har lite påväxt av alger.	Dörren målas om med färg och kulör lika befintlig efter att löst sittande färg skrapats bort. För att hålla dörren i gott skick bör den därefter målas om vart 7:e-10:e år.	C

Absiden

Figur 7 - Överst fr. v: Översiktsbild på absiden. Gördelgesimsen har sprickor/färgbortfall. Fuktfläckar på fasad och pilaster. Plättäckningen bredvid luckan är bucklig och har sliten bemålning.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Sockel	<i>Sockelns nedre del är spritputsad och avfärgad i grå kulör medan den övre består av lågerhuggen gotländsk sandsten och öländsk kalksten. Stensockeln har en utkragande bas och avslutas upptill av en hålkälslist.</i>	<i>Mindre lagningar och materialbortfall. Enstaka fogbortfall.</i>	Fog kompletteras med bruk lika befintligt. Sockeln putslagas och omfärgas i samband med att fasaden åtgärdas.	B
		<i>Missfärgningar av bl.a. smuts, koppar och algpåväxt förekommer genomgående på sockeln. Spritputsen något smutsig.</i>	Varsam tvättning.	B
		<i>Det förekommer sprickor i stenmaterialet.</i>	Större sprickor lagas med infärgat stenlagningsbruk.	B

INVENTERING

Fasad	<i>Den östra fasaden domineras av den halvrunda absiden. Fasaderna är spritputsade och avfärgade med kalkfärg i mörkt ockragul kulör. De indelas vertikalt av pilastrar och horisontellt av en starkt förkroppad gördelgesims. Slätputsade partier förekommer på pilastrar, takfotslist, fris i gördelgesims, dörromfattningar mm. Natursten förekommer i mindre omfattning, främst på sockelns övre del samt i delar av gördelgesimsen och takfot som är av Ölandskalksten.</i>	De spritputsade partierna har i nederkant lite fuktfläckar. Mindre saltutfällning på en pilaster. Sprickor och färgbortfall på gördelgesimsen under de övre fönstren.	Mindre putsslagningar samt omfärgning av kyrkans fasader med färg och kulör lika befintligt genomförs innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen. Åtgärdas i samband med ommålning av kyrkans fasader.	D D
Fönster	<i>Absidens fasad är genombruten med tre större fönster i fasadens nedre del och tre mindre fönster i dess övre del. Absidens fönster är rakt avslutade och blyspröjsade med både av metall och har slätputsade omfattningar. Fönstren är försedda med glasmosaik ritad av A. Lindegren och utförd av Neyman & Vogel i Stockholm till restaureringen år 1913-15.</i>	Fönstren är från marken till synes utan anmärkning. Fönstren har eventuellt mindre bortfall av kitt. Omfattningarna har partiellt bortfall av färg.	Åtgärdas vid framtida fönsterrenovering. Åtgärdas i samband med nästa ommålning av kyrkans fasader.	D
Dörrar	<i>I fasadens sockel finns en källarhals till kyrkans f.d. gravkammare som idag inrymmer pannrum, förråd m.m. Täcks av gråmålade, liggande luckor, nyttillverkade 2023. Luckorna är försedda med hänglås.</i>	Plåtdörren är i gott skick. Bemålningen på plåten bredvid dörren är sliten.	Målas om med färg och kulör lika befintlig efter att löst sittande färg avlägsnats.	B
Övrigt	Fasaden belyses av lampor infällda i marken.	Ingen anmärkning.		

Södra utbyggnaden/konsistorierum

Figur 8 - Överst fr. v: Översiktsbild över den södra utbyggnaden/konsistorium. Lagning i sockelns stenmaterial. Mitten fr. v: Saltutfällningar och vittrande färgskikt. Spricka i takfotsgesimsen. Underst: Fogbortfall och sprickor i sockelns stenmaterial.

De två utrymmena för sakristia och konsistorierum har en närmast kvadratisk planform och flankerar absiden mot norr och söder.

INVENTERING

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Sockel	<i>Sockelns nedre del är spritputsad och avfärgad i grå kulör medan den övre består av lågerhuggen gotländsk sandsten och öländsk kalksten. Stensockeln har en utkragande bas och avslutas upptill av en hålkälslist.</i>	<i>Mindre lagningar och materialbortfall. Visst fogbortfall förekommer.</i> <i>Missfärgningar av bl.a. smuts, koppar och algpåväxt förekommer genomgående på sockeln.</i> <i>Det förekommer sprickor i stenmaterialet.</i>	<i>Fog kompletteras med bruk lika befintligt. Sockeln putsas och omfärgas i samband med att fasaden åtgärdas.</i> <i>Varsam tvättning.</i> <i>Större sprickor lagas med infärgat stenlagningsbruk.</i>	B D B B
Fasad	<i>Fasaderna är spritputsade och avfärgade med kalkfärg i mörkt ockragul kulör. De indelas vertikalt av pilastrar. Natursten förekommer i mindre omfattning, främst på sockelns övre del och takfotsgesimsen som är av Öländskalksten. I den södra sidobyggnaden syns spår av ett tidigare fönster eller källardörr i sockeln mot öster.</i>	<i>De spritputsade partierna har ett något tunt färgskikt.</i> <i>Partier med färgbortfall på slätputsade delar.</i> <i>Saltutfällningar förekommer partiellt.</i> <i>Takfotsgesimsen har någon spricka.</i>	<i>Mindre putslagningar samt omfärgning av kyrkans fasader med färg och kulör lika befintligt genomförs innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen.</i>	D
Fönster	<i>Utbyggnaderna har vardera ett fönster mot öster som på utsidan är försett ett grönmålat smidesgaller. Fönstren har putsade omfattningar och bleck av kopparplåt. Sakristians och konsistorierummets fönster är blyspröjsade med båge av metall. På utsidan av fönstren är plattjärnens sammanfogningar dekorerade med metallblommor. Fönstren har en innerbåge av vitmålad metall indelad i fyra bågar. På</i>	<i>Fönstret är till synes utan anmärkning.</i> <i>Någon spricka i den slätputsade omfattningen.</i>	<i>Åtgärdas i samband med omfärgning av kyrkans fasader.</i>	D

INVENTERING

	<i>utsidan är fönstren försedda med galler av smide.</i> <i>Fönsteromfattningarna är av huggen kalksten och fönsterblecken av kopparplåt.</i>			
--	---	--	--	--

Södra fasaden och södra korsarmen

Figur 9 - Överst fr. v: Översiktsbild på den södra fasaden och korsarmen. Mitten fr. v: Saltutfällningar och fuktfläckar på slätputsat parti. Partiella missfärgningar på sockelns stenmaterial samt fuktfläckar på spritputsen. Underst fr. v: Sprickor och rostutfällningar på sidostycket till den södra korsarmens trappa. Den södra korsarmens trappa är missfärgad av koppar.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Sockel	<i>Sockeln nedre del är spritputsad och avfärgad i grå kulör medan den övre består av lågerhuggen gotländsk sandsten och öländsk kalksten. Stensockeln har en utkragande bas och avslutas upptill av en hålkälslist. Mot norr är sockeln avtäckta med kalkstensskivor.</i>	<i>Mindre lagningar och materialbortfall.</i> Fogbortfall förekommer. <i>Missfärgningar av bl.a. smuts, koppar och algpåväxt förekommer genomgående på sockeln.</i> Fuktfläckar i spritputsens nederkant. Partiell missfärgning av koppar i anslutning till stuprör. Kan tyda på att stuprören inte är täta. I stenmaterialet förekommer sprickor. Stenmaterialet är partiellt missfärgat.	Fog kompletteras med bruk lika befintligt. Sockeln putsas och omfärgas i samband med att fasaden åtgärdas. Varsam tvättning. Större sprickor lagas med infärgat stenlagningsbruk. Komplettering med ny sten lika befintlig.	B D B B
Fasad	<i>Fasaderna är spritputsade och avfärgade med kalkfärg. Slätputsade partier förekommer på lisener, takfotslist, fris i gördelgesims, dörrumfattningar mm. Natursten förekommer i mindre omfattning, främst på sockeln övre del samt i delar av gördelgesimsen och takfot som är av Ölandskalksten. Långhusfasaderna är uppdelade i en bottenvåning och en indragen klerestorievåning. Byggnadsdelarna skiljs åt av en gördelgesims. Fasadernas tre fönsteraxlar och väggfält avgränsas med putsade</i>	<i>De skador som förekommer är främst av estetisk karaktär och utgörs av misspnydande rinningar och missfärgningar under och i anslutning till listverk, fönster och takfot.</i> Slätputsens upplevs lite flammig till följd av fuktfläckar. Förekommer även i nederkant på de spritputsade partierna. Saltutfällningar och färgbortfall förekommer även partiellt på slätputsen. Spritputsens har en något tunn avfärgning.	Mindre putslagningar samt omfärgning av kyrkans fasader med färg och kulör lika befintligt genomförs innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen.	D

	<i>pilastrar och horisontellt av listverk i kalksten.</i> <i>Den övre delen av fasaderna, mittskeppet, indelas vertikalt av svängda strävpelare, avtäckta med kalksten och plåt. Intill takfoten löper en tunn kalkstenslist. Den putsade och gråmålade takgesimsen kragar ut från fasaden och är utformad med karnis och vulst. På dess undersida syns järnband. Korsarmarnas gavlar är uppdelade i två våningar med en avgränsande gördelgesims. Vertikalt indelas de av lisener.</i>			
Fönster	<i>Fönsteromfattningar är utförda i kalksten. Långhuset har tre fönster per våning. Fönsteröppningarna i bottenvåningen är lunettformade medan klerestorievåningens fönsteröppningar är svagt stickbågiga. Fönstren är blyspröjsade med båge av metall. Fönsteromfattningarna är av huggen kalksten med fönsterbleck av kopparplåt. I korsarmens övervåning finns ett större lunettformat fönster medan fönstret i bottenvåningen är mindre och stickbågigt.</i>	Rutorna har kondens på insidan. Fönstret i korsarmens övervåning har eventuellt någon spräckt ruta. Fönstren har eventuellt mindre bortfall av kitt. Enstaka sprickor och lagningar i omfattningarna. I övrigt till synes utan anmärkning.	Orsaken utreds. Åtgärdas vid framtida fönsterrenovering. Åtgärdas i samband med omfärgning av kyrkans fasader.	A D
Dörrar	<i>En stentrappa med vangstycke och svartmålade smidesräcken leder upp till sidoentrén, med portal av kalksten. Porten är plåtinklädd, grönmålad och försedd med dekorativa spikhuvud. Handtag och beslag är av smide som målats i grön kulör. De äldre dörrarna är uppställda och entrén har istället</i>	Plåtdörrar och glasdörrar är i gott skick. <i>Entrétrappan till södra korsarmen är kraftigt kopparmissfärgad.</i> <i>Sprickor förekommer i kalksten runt trappräckenas infästningar som rostar kraftigt och har givit</i>	Lagning av sten. Räckena demonteras, blåstras och blyas. Efter att all färg avlägsnats	B

INVENTERING

	kompletterats med en modern glasdörr <i>Korsarmarnas entrédörrar omges med en omfattning av huggen kalksten, krönt av en profilerad gesims. Framför entrédörrarna ligger kalkstenstrappor med smidda svartmålade järnräcken. Trappornas vangstycken är spritputsade och avfärgade likt sockeln.</i>	upphov till rostutfällningar. Räckena har även sliten bemålning. Trappan har även sprickor och materialbortfall.	rostskyddas räckena med t.ex. WIBO rostskydd, kinesisk tungolja eller likande. Målas därefter med svart linoljefärg. Lösa delar limmas med stenlim alternativt lagas med infärgat stenlagningsbruk.	B
Övrigt	Fasaden belyses av lampor infällda i marken. Marken närmast kyrkan är belagd med kullersten.	Ingen anmärkning. Kullerstenen är mycket ojämn med gropar och lösa stenar.	 Bör åtgärdas för att undvika snubbelolyckor.	

Tak

Figur 10 - Överst fr. v: Översiktsbild över det södra takfallet. Fogbortfall över ståndskiva. Underst fr. v: Översiktsbild över konsistorierummets tak. Översiktsbild över sakristians tak.

En komplett översyn av taket har inte genomförts under inventeringen.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Tak-täckning	<i>Kyrkans samtliga takfall är belagda med skivlagd kopparplåt. Mittskeppets tak utgörs av ett sadeltak, sidoskeppen har pulpettak och korsarmarna valmade tak. Absidens tak är utformat som ett halvt kupoltak medan de två flankerande sidobyggnaderna täcks av valmade tak. Tornen har flacka korstak. Samtliga avtäckningar är utförda med kopparplåt.</i>	Fuktfäckar på vinden tyder på att taket inte är tätt.	En översyn av plåttaket och dess ståndskivor bör genomföras för att förhindra läckage.	A
Vatten-avrinning	<i>Kyrkans avvattningssystem består av hängrännor och stuprör i kopparplåt som leder regnvattnet direkt ner i markledning.</i>	Partiell ärgning med rinnmärken kan tyda på att stuprören inte är täta.	Kontrollera regelbundet att stuprören är täta.	LU

INVENTERING

		Även missfärgningar på fasaden kan tyda på att stuprören inte är täta.		
Övrigt	<i>Mindre takkupor med ventiler finns på långhusets och korsarmarnas takfall. På långhusets södra takfall finns även en takkupa med ett vitmålat fönster. På sakristians tak finns en plåtinklädd ventilationshuv. Längsnocken på långhus och korsarmar finns dekorativt smidda hållare uppsatta, eventuellt för tidigare åskledarlinor. På sakristians tak finns en kopparklädd skorsten.</i>	En komplett översyn av taket har inte genomförts under inventeringen.		

Interiört

Figur 11 - Fr. v: Översiktsbild över koret. Översiktsbild över långhuset.

Innanför västporten finns en långsmal förhall med ett vindfång. I förhallens norra del ansluter det norra tornet, med uppgång till orgelläktare och vindar. I förhallens södra del finns en toalett i det södra tornets bottenvåning.

Från förhallen träder besökaren in i långhuset, som utgörs av ett mittskepp med kapell utmed sidorna. I öster ansluter korsarmar mot öst och väst, med separata entréer och läktare. Kyrkan avslutas längst i öster av det högre belägna koret med halvrund absidavslutning. På korets norra sida finns sakristian och i söder finns det s.k. konsistorierummet, som används som väntrum.

Interiören karaktäriseras av sin klassicistiska enkelhet, storslagna rymd och ljus. Liksom exteriören indelas interiören med joniska pilastrar, samt en kraftfull våningslist med tandsnitt. Däröver höjer sig långskeppets tunnvalv, som bildar kryssvalv vid mötet med korsarmarna. Koret har ett hjälmvalv. Basilikans form har utnyttjats till fönsterrader i två nivåer, som tillsammans med de vitputsade murarna och valven ger ett generöst ljusflöde till kyrkorummet. Under golvet av trä och kalksten finns ett lågt källarutrymme utsprängt i berget, på vilket kyrkan vilar.

Exteriörens pilasterordning och våningslist återfinns även i den vitputsade interiören, här berikad med joniska voluter och tandsnitt. Innertaket är tunnvalvt, korsmittskvadraten täcks av ett kryssvalv. Koret har ett hjälmvalv och upplyses av två rader rektangulära fönster.

Västra vindfånget

Figur 12 - Överst fr. v: Slitningsskada i golvs kokosmatta. Färgflagnings på vägg. Underst fr. v: Spindelväv i taket. Färgskav på pardörren in till förhallen.

Innanför västporten finns ett vindfång med rektangulär planform.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet täcks av en kokosmatta. Längs med väggarna löper en enkel, vitmålad sockellist.	Mattan har en slitningsskada p.g.a. att västportens ena dörrblad har skavt mot mattan. Sockellisten är smutsig.	Byts ut mot en ny.	LU
Väggar	<i>De slätputsade väggarna är vitmålade, troligtvis med kalkfärg.</i>	Enstaka parti med färgflagnings. Spindelväv ger väggarna ett smutsigt uttryck.	Ommålning av väggar efter att de tvättats rena och löst sittande färg avlägsnats. Spindelväven dammas regelbundet bort.	C LU
Tak	<i>Plantaket i två nivåer är putsat och vitmålat.</i>	Lite färgflagnings.	Ommålning av taket efter att det tvättats	C

INVENTERING

		Spindelväv ger taket ett smutsigt uttryck.	rent och löst sittande färg avlägsnats. Dammas regelbundet bort.	LU
Dörr	<i>Västporten är på insidan klädd med breda brädor, målade i gråblå kulör med kraftiga smidda beslag och låsanordning i svart kulör. En pardörr med spröjsade glastrutor leder in till förhallen. Dörrbladen är målade i gråblå kulör med knoppar av mässing. Ovan dörren finns ett lunettformat spröjsat överljus av trä.</i>	Ingen anmärkning. Dörren till förhallen har mindre färgskav och bemålningen håller partiellt på att spricka upp.	Dörren bör målas om med färg och kulör lika befintlig innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen, efter att löst sittande färg skrapats bort.	D
Belysning	I taket hänger en modern, nedpendlande lampa.	I funktion.		

Förhall

Figur 13 - Överst fr. v: Översiktbild över förhallen. Spricka i taket. Underst fr. v: Flagnande bemålning på den västra dörrens profilerade överstycke. Färgskav på den västra dörren.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med kvadratiska kalkstensplattor lagda i förskjutna skift.	Ingen anmärkning.		
Vägg	Väggarna är slätputsade och vitmålade.	Ingen anmärkning.		
Tak	Mot taket, som utgörs av ett putsat, vitmålat plantak, ansluter en profilerad takgesims målad i samma kulör.	Enstaka sprickor.	Hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU
Dörr	Till vindfånget leder en pardörr med spröjsade glasrutor. Dörrbladen är	Dörren till vindfånget har färgskav och är	Dörren bör målas om med färg och kulör lika befintlig innan	D

INVENTERING

	målade i gråblå kulör med knoppar av mässing. Ovan dörren finns ett lunettformat spröjsat överljus av trä. Dörren har en kraftig omfattning med ett profilerat överstycke och marmorerade pilastrar och spegel. Till kyrksalen leder en modern pardörr med dörrblad av glas i metallramar. Över dörrbladen finns ett överljus dekorerat med det allseende ögat. Dörren omsluts av ett brett, profilerat dörrfoder målat i en gråblå kulör. I söder finns en modern, rundbågig dörr målad i en gråblå nyans.	smutsig i anslutning till knopparna. Färgflagning förekommer på omfattningens profilerade överstycke. Dörren till kyrksalen är i gott skick.	nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen, efter rengöring och löst sittande färg skrapats bort.	
Belysning	I taket hänger en modern, nedpendlande lampa.	I funktion.		

Genomgångsrum

Figur 14 - Fr. v: Översiktsbild över genomgångsrummet. Utrymmet är utrustat med handfat. Stötskador i väggarnas kanter.

Genomgångsrummet binder ihop förhallen med det södra tornets nedre våningar. Utrymmet är utrustat med ett handfat, en spegel och en papperskorg.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med kvadratiska kalkstensplattor.	Ingen anmärkning.		
Väggar	Väggarna är slätputsade och vitmålade. Mellan handfatet och spegeln är väggen kaklad med kvadratiska, vita kakelplattor.	Små stötskador i utstickande kanter samt spricka i putsen i ett av hörnen.	Sprickor hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU
Tak	Den norra delen av utrymmet täcks av ett plant, vitmålat tak medan den södra täcks av ett vitmålat tunnvalv.	Ingen anmärkning.		
Dörr	Utrymmets samtliga dörrar är moderna, rundbågiga och målade i en gråblå kulör.	Något enstaka färgskav. I övrigt i gott skick.		
Belysning	Utrymmet belyses av sex spotlights infällda i det plana taket och en modern vägglampa av frostat glas i det tunnvalvda utrymmet.	I funktion.		

Toalett (genomgångsrum)

Figur 15 - Överst fr. v: Översiktsbilder på toalettutrymmet. Underst fr. v: Golvet är fläckigt vid toalettstolen. Golvbrunnen är något rostig.

Mindre toalett, i anslutning till genomgångsrummet som leder till det södra tornets nedre våningar, uppförd i samband med kyrkans interiöra renovering 2015-2018. Toaletten är inredd med toalettstol, behållare för toalettpapper, handfat, papperskorg, spegel m.m. Spegeln har en missfärgning i glaset.

INVENTERING

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med kvadratiska kalkstensplattor. I golvet finns en golvbrunn.	Kalkstenen är fläckig runt toalettstolen. Golvbrunnen är något rostig. Det finns även mindre rostutfällningar på golvet i anslutning till brunnen.	Kalkstensgolven inne på samtliga toaletter oljas med stenolja för att underlätta städning.	LU
Väggar	Väggarna är slätputsade och vitmålade. På den västra väggen finns två nischer. Mellan handfatet och spegeln är väggen kaklad med kvadratiska, vita kakelplattor.	Enstaka mindre putsskada. Mindre parti med vittrande puts precis invid golvet.		
Tak	Taket utgörs av ett vitt plantak.	Sprickor i anslutningen mellan väggar och tak. I övrigt i gott skick.	Sprickor hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU
Dörr	Modern rundbågig dörr i gråblå kulör.	I gott skick.		
Belysning	I taket finns två infällda spotlights.	I funktion.		

Pentry

Figur 16 - Överst fr. v: Pentryt sett från öst. Pentryt sett från sydväst. Underst fr. v: Spricka i ett av hörnen i utrymmet. Spår av angrepp från strimmig trägnagare i tröskeln mellan pentryt och det norra tornet.

Utrymmet är inrett med bänk- och skåpinredning, hylla och diskho.

INVENTERING

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med kvadratiska kalkstensplattor i grå och röda nyanser.	Normalt bruksslitage.		
Väggar	Väggarna är slätputsade och avfärgade i vit kulör. Väggarna avslutas upp mot taket med en kraftigt profilerad takgesims. I den västra väggen finns en rundbågig nisch. Mellan bänkar och väggskåp är väggarna kaklade med kvadratisk, vitt kakel.	Sprickor förekommer i två av rummets hörn. I övrigt är väggarna i gott skick.	Hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU
Tak	Taket är slätputsat och avfärgat i vit kulör.	I gott skick.		
Dörr	<i>I rummets norra del leder en rundbågig dörr, med tvärställd panel i rombiskt mönster, in till det norra tornet. Dörren är gråmålad med modernt trycke och äldre tröskel av trä.</i> Åt öst finns en modern fanerad dörr med mörk lasyr.	Dörren till det norra tornet har lite sprickor i bemålningen samt små partier med bortnött bemålning. Tröskeln har spår av strimmig trägnagare.	Kontrollera att angreppet inte är aktivt. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp.	LU
Belysning	Rummet belyses av moderna, nedpendlande lampor.	Ingen anmärkning.		

Långhus

Figur 17 - Överst fr. v: Översiktsbild över långhuset. Trägolvet har ett något matt ytskikt. Underst fr. v: Något vittrat parti av kalkstensgolvet. Spricka i en av valvets gördelbågar.

Långhuset består av ett mittskepp som på långsidorna öppnar upp sig mot tre sidokapell. I dess västra del återfinns kyrkans praktfulla orgelläktare med orgelfasad i tidstypisk barock. Läktaren bärs upp av sex marmorerade träkolonner med doriska kapitäl. Utrymmet under läktaren är inrett med bord och hyllor för informationsmaterial. Mot öster öppnar långhuset upp sig mot korsmitten och tvärskeppet. Kyrkans predikstol med baldakin är placerad på den norra väggen med ingång från den norra korsarmen. Mittemot finns en mindre balkong med en enkel barriär av betsad ek ut mot kyrkorummet, vilken fungerat som fångkor. På sidoskeppens yttreväggar hänger begravningsvapen av skulpterat och bemålat trä.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med grå och rödaktiga kalkstensplattor av olika format, lagda i oregelbundna skift. Delar av långhuset är belagt med trägolv av ek, t.ex. vid de tidigare bänkkvarteren där nu stolar placerats. Framför koret finns även ett höj- och sänkbart	Kalkstensgolvet har enstaka partier med fogbortfall samt enstaka partier där stenen är något vittrad. Normalt bruksslitage. På ett ställe, i ett av de södra sidokapellen	Tas varsamt bort.	LU

INVENTERING

	trägolv som delvis kan bilda gradänger. Mellan långhuset och koret finns en höj- och sänkbar ramp belagd med kalkstensplattor. Längs med ytterväggarna finns konvektorgaller.	förekommer blå fläckar likt klotter. Trägolvet upplevs något matt.		
Väggar	<i>Väggarna i långhuset är slätputsade och avfärgade i vit kulör, sannolikt med kalkfärg. Väggarna indelas av pilastrar med joniska kapitäl, som bär upp en kraftigt profilerad takgesims. I sidokapellens västra och östra väggar är väggytorna försedda med rundbågiga nischer. Delar av sidokapellens väggfält är putsade med akustikputs för att absorbera ljud.</i>	Väggarna har enstaka kantstötningar i nederkant. I övrigt i gott skick.		
Tak	<i>Långhus och sidokapell täcks av vitputsade tunnvalv av tegel. Tunnvalvet över mittskeppet indelas i tre sektioner med gördelbågar.</i>	En spricka går tvärs över en av gördelbågarna. Taket upplevs något svärtat eller flammigt. Från golvet i övrigt till synes i gott skick.	Hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU
Dörr	Till korsarmar, förhall, vaktmästeri och förråd åt norr leder moderna glasdörrar. Till pentryt och till ett teknikskåp bredvid långhusets entré leder två moderna fanerade dörrar med mörk lasyr.	Samtliga dörrar är i gott skick.		
Fönster	Långhuset har tre fönster per våning åt norr och söder. Fönsteröppningarna i bottenvåningen är lunettformade medan klerestorievåningens fönsteröppningar är svagt stickbågiga. Fönstren har kompletterats med innerbågar.	Från golvet är fönstren tillsynes i gott skick.		
Belysning	<i>Mittskeppet belyses med två större elektrifierade ljuskronor av mässing. I vardera sidoskepp</i>	Ingen anmärkning.		

INVENTERING

	<i>finns en mindre elektrifierad mässingskrona.</i> I den västra läktarens undersida finns infällda lysrör.			
Övrigt	Den västra orgelläktaren bärs upp av sex gråmarmorade träkolonner med doriska kapital.	I gott skick.		

Förråd åt norr

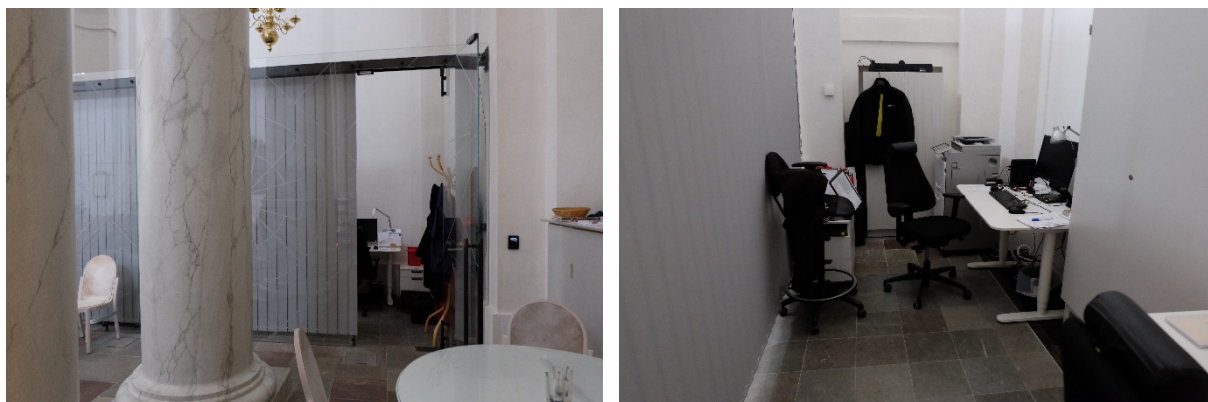
Figur 18 - Fr. v: Förrådsutrymmet sett utifrån. Förrådsutrymmet sett inifrån.

Sidokapellet längst åt nordväst har byggts om till ett förrådsutrymme genom att en skiljevägg av glas har uppförts mellan långhuset och utrymmet.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med kvadratiska grå och rödaktiga kalkstensplattor. Längs med ytterväggen finns konvektorgaller.	I gott skick.		
Väggar	Tre av fyra väggar utgörs av väggarna till ett av långhusets sidokapell, vilka är slätputsade och avfärgade i vit kulör, med kalkfärg. Väggarna indelas av pilastrar med joniska kapitäl, som bär upp en kraftigt profilerad takgesims. Åt väst och öst är väggytorna försedda med rundbågiga nischer. Den södra väggen utgörs av en ca 2-3 m hög skiljevägg av glas.	I gott skick.		
Tak	Taket utgörs av ett vitputsat tunnvalv av tegel.	I gott skick.		

INVENTERING

Dörr	Utrymmet nås genom en modern glasdörr bestående av en glasskiva som är infälld i skiljeväggen. Dörren är utrustad med draghandtag på båda sidor.	I gott skick.		
Fönster	Utrymmet får ljus av ett av långhusets lunettformade fönster. Fönstret har kompletterats med innerfönster.	Från golvet till synes i gott skick.		
Belysning	Utrymmet belyses av en mindre elektrifierad mässingskrona.	I funktion.		

Vaktmästeri åt söder

Figur 19 - Fr. v: Vaktmästeriet sett utifrån. Vaktmästeriet sett inifrån.

Sidokapellet längst åt sydväst har byggts om till ett vaktmästeri genom att en skiljevägg av glas har uppförts mellan långhuset och utrymmet.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	<i>Golvet är belagt med kvadratiska grå och rödaktiga kalkstensplattor. Längs med ytterväggen finns konvektorgaller.</i>	I gott skick.		
Väggar	Tre av fyra väggar utgörs av väggarna till ett av långhusets sidokapell, vilka är <i>slätputsade och avfärgade i vit kulör, med kalkfärg. Väggarna indelas av pilastrar med joniska kapitäl, som bär upp en kraftigt profilerad takgesims. Åt väst och öst är väggytorna försedda med rundbågiga nischer. Den norra väggen utgörs av en ca 2-3 m hög skiljevägg av glas.</i>	Något parti något svärtat. I övrigt är väggarna i gott skick.		
Tak	<i>Taket utgörs av ett vitputsat tunnvalv av tegel.</i>	I gott skick.		
Dörr	Utrymmet nås genom en modern glasdörr bestående av en glasskiva som är infälld i skiljeväggen. Dörren är utrustad med draghandtag på båda sidor.	I gott skick.		
Fönster	Utrymmet får ljus av ett av långhusets lunettformade fönster. Fönstret har kompletterats med innerfönster.	Från golvet till synes i gott skick.		
Belysning	Utrymmet belyses av en mindre elektrifierad mässingskrona.	Ingen anmärkning.		

Höj- och sänkbart förvaringsutrymme

Figur 20 - Fr. v: Det höj- och sänkbara förrådet i upphöjt läge. Påväxt av mögel på förrådets utsida.

I kyrkorummets korsmitt finns ett höj- och sänkbart förvaringsutrymme. Utrymmet är utformat som en kub vars tak i nedfällt läge ligger i nivå med golvet. Utrymmet används som förvaring till bl.a. extrastolar.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet utgörs av skivmaterial.	Ingen anmärkning.		
Väggar	Väggarna är uppförda av skivmaterial.	På utsidan av kubens väggar finns påväxt av mögel.	Mögelpåväxten torkas bort. Vid återväxt bör en utredning genomföras.	LU
Tak	Taket utgörs av skivmaterial	Ingen anmärkning.		
Dörr	Kuben har skjutdörrar av skivmaterial.	Ingen anmärkning.		
Belysning	Utrymmet belyses av cirkelformade taklampor.	I funktion.		

Norra korsarmen

Figur 21 - Överst fr. v: Den norra korsarmen sedd från väst. Norra korsarmen sedd från öst. Underst fr. v: Taket utgörs av den norra läktarens undersida. Mindre färgskav på dörren mot väst som leder upp till läktaren.

Korsarmarna ansluter från långhusets östra del mot norr och söder. Båda korsarmarna är försedda med läktare vars undersida bildar undertak i de båda utrymmena. Utrymmet används delvis till förvaring och där står bl.a. en klädhängare, ett skåp, en stege m.m. I utrymmet finns även en äldre kista, en whiteboardtavla, en keyboard och en monter med kyrksilver.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golven är belagda med grå och rödaktiga kalkstensplattor av olika format.	I dugligt skick.		
Väggar	Väggarna är slätputsade och vitmålade. Mot kyrkorummet avgränsas den norra korsarmen av en glasvägg bestående av ramkonstruktioner av metall och stora glasade partier.	Väggarna är i gott skick.		
Tak	Taket utgörs av läktarens undersida.	I gott skick.		

INVENTERING

	<i>Läktarnas undersida utgörs av ett kassetindelat tak av mörkbetsat trä.</i>			
Dörr	<i>Mot öster och väster finns rundbågiga dörröppningar med slätputsade omfattningar, som mot väster leder upp till läktaren och mot öster till sakristian.</i> <i>Dörren mot väster utgörs av en gråmålad pardörr, klädd med bred liggande panel och smidd "klyköppnare".</i> In till sakristian leder en uppställd pardörr. Dörrbladen är plåtbeslagna och diagonalt nitade. I dörrens överstycke formar nitar texten "ANNO 1729" (troligen). Dörren är målad i grått. Efter den uppställda plåtbeslagna dörren kommer en rundbågig modern pardörr som utgörs av ramkonstruktioner av metall. I dessa sitter frostat glas med mönster av kristna symboler som inte är frostade. I glasväggen mot kyrkorummet finns en integrerad pardörr utformad likt glasväggen. Dörrbladen har draghandtag av metall. Den norra entrén utgörs av två pardörrar av glas mellan vilka det skapas ett vindfång. Det yttre dörrparet har horisontella draghandtag av metall medan det inre dörrparet har lodräta. I vindfånget, mellan de moderna dörrarna, står den äldre entrédörren uppställd. Den äldre entrédörren utgörs av en pardörr plåtbeslagen med grönmålad plåt.	Den västra dörren har enstaka färgskav. I övrigt är dörrarna i gott skick.		
Belysning	I taket hänger flera nästintill globformade lampor nedpendlande.	I funktion.		

Norra läktarens trapphus

Figur 22 - Överst fr. v: Översigtsbild över den norra läktarens trapphus. Golvet är belagt med kalkstensplattor. Underst fr. v: Små stötskador i utstickande hörn. Stötskada i vägg från dörrblad tillhörande dörren som leder till den norra läktaren.

Läktaren nås via ett trapphus med ingång från den norra korsarmens västra vägg genom en rundbågig dörröppning. I mitten av trapphuset leder en dörr till predikstolen.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golven är belagda med kvadratiska kalkstensplattor i mestadels gråa nyanser.	I dugligt skick.		
Väggar	Väggarna är putsade. Den nedre delen av väggen är målad i en ljus grå kulör medan övriga putsade ytor är vitmålade.	Väggarna är överlag i gott skick. Enstaka partier med bortnött färg och enstaka mindre putsskador. Dörrbladen har, när de har öppnats helt, lämnat	Åtgärdas vid en framtida interiör renovering. Dörrstopp kan monteras för att hindra att de slår i väggarna.	LU

INVENTERING

		små stötmärken i väggarna.		
Tak	<i>Trapphusets tak utgörs av ett putsat valv målat i vitt.</i>	I gott skick.		
Dörr	<i>Dörren från korsarmen till trapphuset utgörs av en pardörr målad i grå kulör, på insidan bestående av breda stående bräder med grova smidesbeslag och "klyktrycke". Dörren har en fast ovandel, inpassad i det rundbågiga valvet. Mot predikstolen finns en mindre pardörr med spröjsat, lunettformat överljusfönster i smide. Dörren är målad i en grå kulör och har bandgångjärn. Till den norra läktaren leder en rundbågig muröppning i vilken det sitter en rundbågig dörr. Dörren är modern och utgörs av en ramkonstruktion av metall. I denna sitter klarglas med frostat mönster och bokstäverna IHS.</i>	Dörren till trapphuset har enstaka färgskav. I övrigt i gott skick. Dörren mot predikstolen är i gott skick. I gott skick.	Målas om med färg och kulör lika befintlig innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen.	D
Trappa	<i>Trappan är betonggjuten och gråmålad med plansteg och vilplan av grå kalksten. En handledare av rundstav i svartmålat smide löper längs väggen. Spindel och trappa är putsade. Vilplanet överst begränsas mot trapploppet av ett vitmålat träräcke med täta spjälor.</i>	I gott skick. Någon enstaka spricka förekommer i något trappsteg. Handledaren har enstaka mindre partier med bortnött färg.	Målas om med färg och kulör lika befintlig innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen efter att löst sittande färg avlägsnats.	D
Belysning	Trapploppet belyses av enkla väggarmaturer.	I funktion.		

Norra läktaren

Figur 23 - Överst fr. v: Översiktsbild på den norra läktaren. Angrepp av strimmig trägnagare i spelbordets sittbänk. Underst fr. v: Fläckar på läktarbarriären. Gammal kontrastejpp på kalkstenskant.

Läktaren upptas av orgelverket från år 1905 vilket innebär att framkomligheten på läktaren är begränsad. Orgeln har ett ådringsmålat spelbord. Spelbordets sittbänk är angripen av strimmig trägnagare. Angreppen är troligtvis äldre men bör kontrolleras för säkerhets skull (LU).

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med obehandlade furubrädor.	Enstaka fläckar förekommer. I övrigt i gott skick.	Måttlig skurning med såpvatten.	LU
Väggar	Väggarna är slätputsade och vitmålade. En grund rundbågig nisch finns på den östra väggen. Väggarna indelas av pilastrar med	Muröppningen till dörren är något kantstött. I övrigt i gott skick.		

INVENTERING

	<i>joniska kapital, som bär upp en kraftigt profilerad takgesims med tandsnittsfris.</i>			
Tak	<i>Över rummet spänner ett tunnvalv av tegel, putsat och vitmålat.</i>	Något flammigt. I övrigt till synes i gott skick.		
Dörr	I den västra väggen finns en rundbågig muröppning i vilken det sitter en rundbågig dörr. Dörren är modern och utgörs av en ramkonstruktion av metall. I denna sitter klarglas med frostat mönster och bokstäverna IHS. I muröppningen ligger ett kalkstensgolv.	I gott skick. Kalkstensgolvets kant är tejpad med gammal tejp i gult som kontrastmarkering.	Överväg att t.ex. måla kontrastmarkering för ett snyggare uttryck. Eventuella förslag tas fram i samråd med länsstyrelsen.	LU
Fönster	<i>Den norra väggen har en stickbågig fönsternisch med ett blyspröjsat järnfönster. Ett par av de små glasrutorna har en svagt grön kulör. Fönstret har kompletterats med ett innanfönster av stål. I den övre delen av väggen finns snett inskuren rundbågig fönsteröppning.</i>	Till synes i dugligt skick. Dock svårt att komma åt att inspektera då orgeln skymmer sikten.		
Läktarbarriär	<i>Läktaren avgränsas ut mot kyrkorummet av en bred läktarbarriär av betsad ek. Insidan indelas av ett enkelt ramverk med fyllningar.</i>	Enstaka skavmärken och fläckar. I övrigt i gott skick.		
Belysning	Läktaren belyses med enkla väggarmaturer.	I funktion.		
Övrigt	Till läktarens dörr leder en trappa med plansteg av furu.	I gott skick.		

Södra korsarmen

Figur 24 - Överst fr. v: Den södra korsarmen sedd från norr. Den södra korsarmen sedd från söder. Underst fr. v: I vindfånget saknas en kalkstensskärva i golvet. Filmen för insynsskydd är skadad i den södra entrén.

Korsarmarna ansluter från långhusets östra del mot norr och söder. Båda korsarmarna är försedda med läktare vars undersida bildar undertak i de båda utrymmena. Utrymmet används delvis till förvaring med staplade stolar och ett skåp men rymmer även två klaverinstrument.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golven är belagda med grå och rödaktiga kalkstensplattor av olika format.	I dugligt skick. I vindfånget saknas en skärva av en kalksten.		
Väggar	Väggarna är slätputsade och vitmålade. Mot kyrkorummet avgränsas den södra korsarmen av en glasvägg bestående av ramkonstruktioner av metall och stora glasade partier.	Väggarna är i gott skick.		

INVENTERING

Tak	<i>Taket utgörs av läktarens undersida. Läktarnas undersida utgörs av ett kassetindelat tak av mörkbetsat trä.</i>	I gott skick.		
Dörr	<i>Mot öster och väster finns rundbågiga dörröppningar med slätputsade omfattningar, som mot väster leder upp till läktaren och mot öster till konsistorierum. Dörren mot väster utgörs av en gråmålad pardörr, klädd med bred liggande panel och smidd "klyköppnare". In till konsistorierummet leder en uppställd pardörr. Dörrbladen är plåtbeslagna och diagonalt nitade. Dörren är målad i grått. Efter den uppställda plåtbeslagna dörren kommer en rundbågig modern pardörr som utgörs av ramkonstruktioner av metall. I dessa sitter frostat glas med linjer och bokstäverna IHS som inte är frostade. I glasväggen mot kyrkorummet finns en integrerad pardörr utformad likt glasväggen. Dörrbladen har draghandtag av metall. Den södra entrén utgörs av två pardörrar av glas mellan vilka det skapas ett vindfång. Det yttre dörrparet har horisontella draghandtag av metall medan det inre dörrparet har lodräta. I vindfånget, mellan de moderna dörrarna, står den äldre entrédörren uppställd. Den äldre entrédörren utgörs av en pardörr plåtbeslagen med grönmålad plåt.</i>	Dörrarna är överlag i gott skick. Enstaka mindre färgskav på den västra dörren. Filmen för insynsskydd skadad i den östra kanten.	Målas om med färg och kulör lika befintlig innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen.	D
Belysning	I taket hänger flera nästintill globformade lampor nedpendlande.	I funktion.		

Södra läktarens trapphus

Figur 25 - Överst fr. v: Översiktsbild över den södra läktarens trapphus. Färgflagning på vägg. Underst fr. v: Handledaren har partier med bortnött bemålning. Fångkoret som vetter ut mot kyrkorummet.

Den södra läktaren nås via ett trapphus med ingång från den södra korsarmens västra vägg. I trapphuset leder en spiralvriden trappa upp till läktaren. I trapphusets mitt finns ett vilplan in till fångkoret som vetter in mot kyrkorummet. Fångkoret avslutas mot kyrkorummet med en barriär av brunbetsad ek, utformad likt läktarnas barriärer. I fångkoret står även två bänkar mittemot varandra.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golven är belagda med kvadratiska kalkstensplattor i mestadels gråa nyanser. <i>I fångkoret är golvet något upphöjt och belagt med breda obehandlade brädor.</i>	Golven är i dugligt skick.		
Väggar	<i>Väggarna är putsade. Den nedre delen av väggen är målad i en ljus grå kulör medan övriga putsade ytor är vitmålade.</i> <i>I fångkoret är väggarna klädda med gröngråmålad, breda brädor.</i>	Enstaka partier med färgflagning och mindre stötskador. Enstaka angrepp av strimmig trägnagare förekommer i fångkorets väggar. Angreppen är troligtvis äldre.	Åtgärdas vid en framtida interiör renovering. Kontrollera att angreppen inte är aktiva. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp.	LU
Tak	<i>Trapphusets tak utgörs av ett putsat valv målat i vitt.</i> <i>I fångkoret är taket välvt, putsat och dekorationsmålat med bl.a. en sol.</i>	Trapphusets tak har enstaka hårsprickor men är i övrigt i gott skick. Fångkorets tak är till synes i gott skick.		
Dörr	<i>Dörren från korsarmen till trapphuset utgörs av en pardörr målad i grå kulör, på insidan bestående av breda stående bräder med grova smidesbeslag och "klyktrycke". Dörren har en fast ovandel, inpassad i det rundbågiga valvet.</i> Till den södra läktaren leder en rundbågig muröppning i vilken det sitter en rundbågig dörr. Dörren är modern och utgörs av en ramkonstruktion av metall. I denna sitter klarglas med frostat mönster och kristna symboler. Fångkoret avgränsas från trapphuset av ett gråmålat skrank bestående av breda brädor, upptill figursågade. I skranket finns en integrerad dörr med bandgångjärn.	Dörren till trapphuset har enstaka mindre färgskav. I övrigt i gott skick. Dörren till den södra läktaren är i gott skick. Skranket har mindre angrepp av strimmig trägnagare. Angreppen är troligtvis äldre.	Målas om med färg och kulör lika befintlig innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen. Kontrollera att angreppen inte är aktiva. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp.	D LU

INVENTERING

Trappa	<i>Trappan är betonggjuten och gråmålad med plansteg och vilplan av grå kalksten. En handledare av rundstav i svartmålat smide löper längs väggen. Spindel och trappa är putsade. Vilplanet överst begränsas mot trapploppet av ett gråmålat träräcke med täta spjälor.</i>	Enstaka sprickor förekommer i kalkstenstrappstegen. Handledaren har mindre partier med bortnött färg.	Målas om med färg och kulör lika befintlig innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen efter att löst sittande färg avlägsnats.	D
Belysning	Trapploppet belyses av enkla väggarmaturer.	I funktion.		

Södra läktaren

Figur 26 - Överst fr. v: Översiktbild över arbetsrummet på den södra läktaren. Underst fr. v: Mögel mellan fönsterbågarna. Fönsternischens kant är kantstött.

På den södra läktaren har ett utrymme med arbetsplatser uppförts i ett sekundärt rum.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med furubrädor. Golvet har vaxat ytskikt.	Bruksslitage.		
Väggar	Väggarna är slätputsade och vitmålade. Mot kyrkorummet avgränsas utrymmet av en glasvägg.	Väggarna är i gott skick.		
Tak	Över korsarmarna spänner putsade och vitmålade tunnvalv av tegel. Det sekundära arbetsutrymmet avgränsas uppåt av ett innertak, med integrerad belysning, under korsarmens valv.	Innertaket är i gott skick.		

INVENTERING

Dörr	I den västra väggen finns en modern glasdörr med rundbågig metallram. På glaset finns en kristen symbol.	I gott skick.		
Fönster	Den södra väggen har en stickbågig fönsternisch med ett blyspröjsat järnfönster. Fönstret har kompletterats med innerbåge av vitmålat järn. En av innerfönstrets lufter fungerar som nödutgång.	<i>Fönsterglasen är smutsiga.</i> Vatten har samlats mellan bågarna. Mögel i nischen mellan bågarna. Rostutfällning från karmen. En foderlist har lossnat. Fönsternischens kant är något kantstött.	Orsaken till vattensamlingen utreds. Ersätts med en ny.	B LU
Läktarbarriär	<i>Läktaren avgränsas ut mot kyrkorummet av en bred läktarbarriär av betsad ek. Insidan indelas av ett enkelt ramverk med fyllningar.</i> Mellan läktarbarriären och glasväggen finns ett litet mellanrum.	Läktarbarriären är överlag i gott skick.		
Belysning	Spotlights finns infällda i innertaket.	I funktion.		

Västra läktaren (orgelläktare)

Figur 27 - Översiktsbild över orgelläktaren åt väst.

Orgelläktaren är placerad i kyrkans västra del och bärs upp av sex kraftiga, marmoreringsmålade, doriska kolonner. Läktaren nås via en trätrappa från förhallens norra del. Orgelläktaren består av ett bakre utrymme med orgelverk, och ett främre utrymme med orgelfasad och spelbord. Planformen har tidstypiska barockformer, med konkava insvängningar mot norr och söder samt ett halvcirkelformat utskjutande parti framtill.

Läktaren beträds via en dörr i det norra tornet, vilken leder in till det bakre utrymmet som är disponerat på två våningsplan.

Det undre planet av läktarens bakre del

Figur 28 - Överst fr. v: Översiktsbilder över det undre planet av läktarens bakre del. Underst fr. v: En av dörrarna som leder ut till den västra läktaren. Dörren ut till trapphuset har mindre sprickor i bemålningen och enstaka färgflagning.

I den bakre delen av orgelläktarens undre plan ryms orgelverket.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	<i>Golvet är belagt med obehandlade furubrädor i två nivåer.</i>	Golvet är bitvis fläckigt. Enstaka partier med angrepp av strimmig trägnagare, troligen äldre.	Kontrollera att angreppen inte är aktiva. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp.	LU
Vägg	<i>Väggarna utgörs av långhusets södra, norra och västra ytterväggar. Mot öster avgränsas</i>	I gott skick.		

INVENTERING

	<i>utrymmet mot den främre delen av läktaren av orgelhuset.</i>			
Tak	<i>Taket utgörs av det ovanliggande bjälklaget av furu.</i>	I gott skick.		
Dörr	Ut till trapphuset leder en gråmålad dörr av ramverkskonstruktion. Dörren har en äldre låskista och äldre lökformiga gångjärn. På dörren finns ett kikhål, vilket täcks av en rundad träbit. Ut till den främre delen av läktaren leder två gråmålade dörrar av ramverkskonstruktion med enkla trycken.	Dörren har enstaka mindre skav och färgflagning. Den norra dörren har en skada invid trycket. I övrigt har de mindre sprickor i bemålningen samt enstaka mindre färgskav.	Den löst sittande flisan limmas fast för att undvika personsador.	LU
Fönster	<i>Den västra väggen bryts upp av en kvadratisk fönsteröppning.</i>	Något smutsigt mellan bågarna. I övrigt ingen anmärkning.		
Trappa	<i>Intill fönstret leder en trätrappa upp till det övre våningsplanet.</i>	Ingen anmärkning.		
Belysning	I taket sitter globformade taklampor. På väggen sitter även en cirkelformad plafondlampa.	Belysningen är i funktion.		

Det övre planet av läktarens bakre del

Figur 29 - Överst fr. v: Översiktbilder över det övre planet av läktarens bakre del. Underst fr. v: Den mindre plattformen som leder vidare till inspektionsspången. Rinnmärken på fönsterbänken.

Rummet är möblerat med flera skåp av olika typer, en klädhängare, ett bord och en stol och används främst för förvaring.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Det övre våningsplanet har golv av obehandlade furubrädor.	Ingen anmärkning.		
Väggar	Den södra, norra och östra väggen utgörs av långhusets ytterväggar. Mot öster avgränsas utrymmet mot kyrkorummet av orgelfasadens övre del.	Ingen anmärkning.		
Tak	Taket utgörs av långhusets tak.	Mindre hårsprickor.		
Fönster	Den västra väggen bryts upp av en hög, rundbågig fönsteröppning med sluttande fönsterbänk.	Något smutsigt mellan bågarna. Rinnmärken förekommer på fönsterbänken.	Kontrollera att fönstret sluter tätt.	LU

INVENTERING

Övrigt	<i>Mot orgelfasaden i öster leder en trästege upp till en mindre plattform som i sin tur leder vidare till en inspektionsspång uppe på gesimsen som löper runt kyrkorummets väggar.</i>	Ingen anmärkning.		
--------	---	-------------------	--	--

Läktarens främre del

Figur 30 - Överst fr. v: Översiktsbilder över läktarens främre del. Underst fr. v: Kraftigt flagnande bemålning på väggarnas listverk. På läktarbarriären finns sprickor i bemålningen mellan trädelarnas sammanfogningar

Utrymmet domineras av den höga orgelfasaden. Spelbordet, med två manualer och pedal, är integrerat centralt i orgelfasaden. Läktaren är även utrustad med en nödrutschbana.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet har breda furubrädor med smidda spikar.	Fläckigt. Bruksslitage.		
Väggar	Väggarna är sammanfallande med långhusets.	Partiellt kraftigt flagnande bemålning på väggarnas listverk.	Lös färg avlägsnas och väggpartiet målas i likhet med övriga långhusväggar. Kan med fördel samplaneras med ommålning av den undre	D

INVENTERING

			delen av det norra tornets trapphus.	
Tak	<i>Taket är sammanfallande med långhusets.</i>	Ingen anmärkning.		
Dörr	<i>Den främre delen av orgelläktaren beträds via dörrar i orgelfasadens norra och södra del. Dörrarna utgörs av gråmålade ramverksdörrar med enkla trycken.</i>	Den norra dörren har mindre sprickor i bemålningen. Den södra dörren är fläckig av vit färg och har mindre färgskav.		
Läktarbarriär	<i>Läktarbarriären, mot kyrkorummet, är slät och målad i grå kulör på insidan.</i>	Sprickor i bemålningen mellan trädelarnas sammanfogningar. Viss färgflagning förekommer. Läktarbarriären har ett något smutsigt uttryck.		
Belysning	Orgelläktaren belyses med kyrkorummets belysning.	Ingen anmärkning.		

Kor

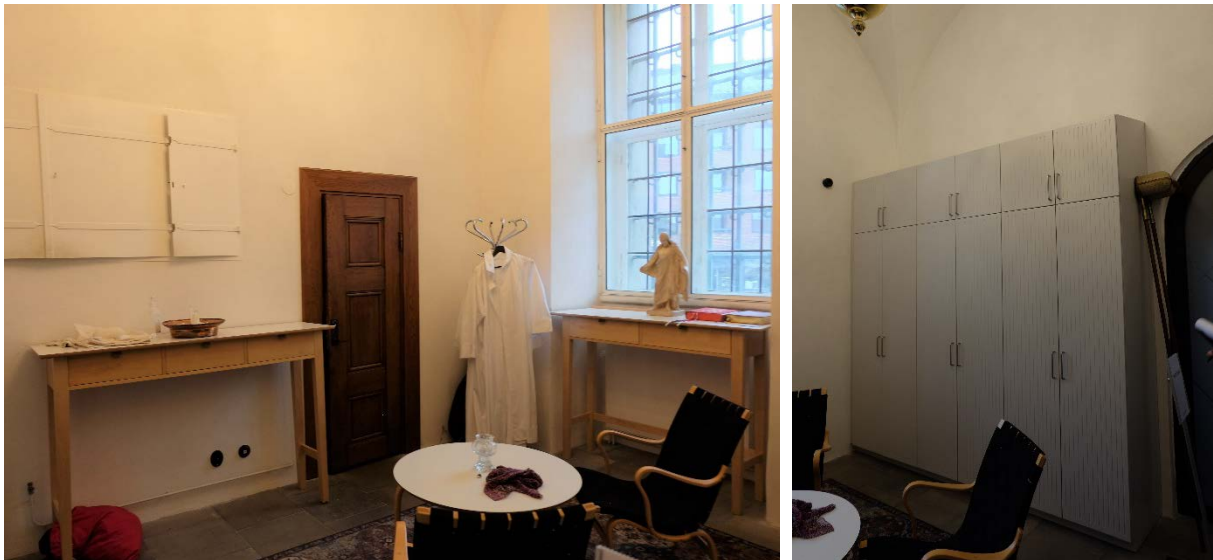
Figur 31 - Fr. v: Översiktsbild över koret. Korets kupolvalv.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Korets golv är belagt med grå, slipade, kvadratiska och rombiska kalkstensplattor. Koret har en något högre golvnivå än i långhuset. I norr och söder leder vardera ett trappsteg ner till sakristian och konsistorierummet. Längs med ytterväggen finns konvektorgaller.	I gott skick.		
Väggar	Väggarna indelas, liksom resten av kyrkorummet, av pilastrar med joniska kapitäl. Väggarna är avfärgade i vit kulör, sannolikt med kalkfärg.	I gott skick.		
Tak	Över koret spänner ett putsat och vitmålat kupolvalv av tegel med markerade ribbor. Övergången mellan vägg och kupol markeras av en kraftig takgesims. Taket är avfärgat i vit kulör, sannolikt med kalkfärg.	Taket upplevs något flammigt. En liten putsbit låg vid inventeringstillfället på golvet.		

INVENTERING

Dörr	<i>Mot norr och söder finns rundbågiga dörrnischer som leder in till sakristian respektive konsistorierummet.</i> <i>Dörröppningarna är försedda med pardörrar i trä som på insidan är indelade med tre speglar i förhöjd relief. Dörrarna är gråmålade och har vardera ett svagt bågformat överstycke. Den norra pardörren är på utsidan plåtklädd, med nitar placerade i fiskbensmönster.</i> Dörrarna har kompletterats med moderna glasdörrar med metallramar.	I gott skick.		
Fönster	<i>Väggarna bryts upp av tre större, rektangulära fönster som kröns av tre mindre, likaså rektangulära fönster, i kupolen. Samtliga fönster har både av järn och är blyspröjsade. Glasen har målningar i gröna och bruna toner. Samtliga fönster i koret försågs under år 2008 med innerfönster.</i>	Enstaka spruckna och trasiga rutor förekommer.	Åtgärdas enbart om vatten tränger in.	
Trappa	<i>En bred trappa med tre steg av grå, lågerhuggen kalksten leder från korsmitten upp till det halvcirkelformade koret.</i> Trappstegen har en något ljusare grå kulör än det övriga koret. Trappstegen täcks till stor del av en reversibel konstruktion av skivmaterial i nivå med korets golvnivå.	Ingen anmärkning. Åtgärden är reversibel och kan enkelt återställas.		
Belysning	Lampor infällda i golvet belyser två av absidens pilastrar. Mellan dessa pilastrar projiceras ett kors av ljus.	Ingen anmärkning.		

Sakristia

Figur 32 - Fr. v: Översiktssbild över sakristian. Skåpinredning mot den södra väggen.

Under fönstret står ett mindre altare. På altaret står en Jesusfigur. Sakristian är i övrigt inredd med ett sidobord, ett bord, två stolar och en klädhängare. Mot den södra väggen står en grå skåpinredning.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	<i>Golvet i sakristian är upphöjt ett steg i förhållande till kyrkorummet och belagt med kvadratiska kalkstensplattor i grå och röda nyanser. Golvet täcks av en mönstrad textilmatta i blåa, gula och röda nyanser.</i>	I dugligt skick.		
Vägg	Väggarna är slätputsade och vitmålade. I den norra väggen finns en nisch som täcks av vitmålade plåtluckor.	I gott skick.		
Tak	<i>Rummet täcks av ett putsat och vitmålat kryssvalv utan markerade ribbor.</i>	I gott skick.		
Dörr	<i>Sakristian nås genom rundbågiga dörröppningar från koret och den norra korsarmen. Dörrarna sitter i djupa rundbågiga nischer. De rundbågiga dörrarna är moderna och utgörs av ramkonstruktioner av metall. I dessa sitter frostat glas med mönster av kristna symboler som inte är frostade.</i>	Samtliga dörrar är i gott skick.		

INVENTERING

	Mot norr leder en mörkbetsad trädörr av ramverkskonstruktion med tre fyllningar in till ett litet toalettutrymme.			
Fönster	<i>På den östra väggen finns ett större blyspröjsat fönster med ytterbåge av vitmålat trä och innerbåge av vitmålat järn. Fönstret är på utsidan försett med ett kraftigt galler av svartmålat smide.</i>	Något smutsigt mellan bågarna.		
Belysning	I taket hänger en elektrisk ljuskrona av mässing.	I funktion.		

Toalett (sakristia)

Figur 33 - Översiktsskildringar över sakristians toalettutrymme.

Sakristians toalettutrymme är utrustat med toalettstol och handfat i porslin, spegel, papperskorgar och hållare för toalettpapper.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är likt i sakristian belagt med kvadratiske kalkstensplattor i grå och röda nyanser.	I dugligt skick.	Kalkstensgolven inne på samtliga toaletter oljas med stenolja för att underlätta städning.	LU
Väggar	Väggarna är till hälften kaklade med vitt, kvadratisk kakel. Över kaklet är väggarna slätputsade och vitmålade.	I gott skick.		
Tak	Plantaket är slätputsat och målat i vitt.	I gott skick.		
Dörr	Dörren utgörs av en ramverksdörr av trä. På insidan av dörrbladet sitter en avlång spegel.	I gott skick.		
Belysning	Rummet belyses med en porslinsglob i taket.	I funktion.		

Konsistorierummet

Figur 34 - Överst fr. v: Översiktsbild över konsistorierummet. Underst fr. v: Smuts mellan fönsterbågarna. Flagnande färgskikt i smygen mellan fönsterbågarna.

Det s.k. konsistorierummet inryms söder om koret i kyrkans sydöstra hörn. Rummet nås genom rundbågiga dörröppningar från koret och den södra korsarmen.

En vit kakelugn står i rummets nordöstra hörn, ett större skåp på den södra väggen, bord och stolar i rummets mitt och en byrå mot väster. På den norra och östra väggen förvaras kyrkans kollektlåvar, hängandes på väggen. En gråmålad träramp förvaras i rummets västra del. Under fönstret finns en radiator för vattenburen värme monterad.

INVENTERING

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet består av kalkstensplattor i grå och röda nyanser och är i samma nivå som i kyrkorummet.	Normalt bruksslitage.		
Väggar	<i>Väggarna är slätputsade och vitmålade.</i> I den östra väggen finns en nisch i vilken ett fönster är placerat. Den södra väggen täcks delvis av ett ådringsmålade skåp.	I nischens nederkant finns lagningar som släppt och orsakat bomputs.	Orsaken till problemet bör utredas. Lös puts knackas bort och lagas i med genomfärgad offerputs.	B
Tak	<i>Rummet täcks av ett kryssvalv utan markerade ribbor.</i>	I gott skick.		
Dörr	Mot norr och väster finns moderna, rundbågiga pardörrar bestående av metallkonstruktioner med frostat glas med kristna symboler som inte är frostade.	I gott skick.		
Fönster	<i>På den östra väggen finns ett större fönster med ytterbåge av vitmålat trä och blyspröjs och innerbåge av vitmålat järn. Fönstret är på utsidan försett med ett kraftigt galler av svartmålat smide.</i>	Smutsigt mellan bågar. Flagnande färgskikt i smygen mellan bågar.	Åtgärdas vid framtida fönsterrenovering.	
Belysning	I taket hänger en elektrisk ljuskrona av mässing.	I funktion.		
Övrigt	I det nordöstra hörnet finns en kakelugn.	Ingen anmärkning.		

Södra tornet

HWC toalett (södra tornet)

Figur 35 - Översiktsbilder över HWC toaletten.

Toaletten i södra tornet renoverades och handikappanpassades år 2003. Rummet är utrustat med toalettstol, tvättfat och uppfällbart skötbord. Utrymmet uppdaterades till viss del under den interiöra renoveringen 2015-2018 och är utrustat med toalettstol med armstöd, behållare för toalettpapper, handfat, spegel, papperskorg, skötbord m.m. Toaletten är även försedd med larmknapp. Handfatets blandarspak är trasig och bör lagas (LU).

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med grå kalkstensplattor. I golvet finns en golvbrunn.	Vått kring toalettstolens fäste i golvet. I övrigt ingen anmärkning.	Kalkstensgolven inne på samtliga toaletter oljas med stenolja för att underlätta städning.	LU
Väggar	Östra och västra väggen är av grovt tuktad natursten, med breda fogar och kompletterande skolsten. Södra och	Enstaka mindre putsskada i anslutning till den norra dörröppningen. I övrigt i gott skick.		

INVENTERING

	<i>norra väggarna är putsade och målade i vit kulör.</i>			
Tak	<i>Taket är plant och putsat och målat i vit kulör.</i>	I gott skick.		
Dörr	Åt norr finns en modern, rundbågig dörr i en gråblå kulör utrustad med öppningsautomatik. Åt söder finns två moderna, rakt avlutade dörrar, i gråblå kulör. En är något bredare och en något smalare.	Den norra dörren har enstaka mindre färgskav. I övrigt är dörrarna i gott skick.		
Belysning	Rummet belyses av moderna, cylinderformade vägglampor.	I funktion.		

Städförråd

Figur 36 - Fr. v: Översiktsbild över städförrådet. Våt fläck på golvet.

Från HWC toaletten leder en dörr vidare till ett mindre städförråd. Utrymmet är utrustat med vask, tvättmaskin och hyllsystem.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med grå kalkstensplattor.	Våta fläckar förekom på golvet vid inventeringstillfället.	Kontrollera att rörinstallationer är täta.	LU
Väggar	Väggarna är slätputsade och vitmålade. Ett parti är klätt med vitmålat skivmaterial.	Ingen anmärkning.		
Tak	Taket är slätputsat och vitmålat.	I gott skick.		
Dörr	Modern, enkel dörr i gråblå kulör.	Ingen anmärkning.		
Belysning	I taket sitter en globformad taklampa av vitt glas.	I funktion.		

Teknikrum

Figur 37 - Överst fr. v: Översiktsbild på teknikrummet. Trappan som leder upp till teknikrummet. Underst fr. v: Elektriska installationer.

Från HWC toaletten leder en trappa vidare upp till teknikrummet. Utrymmet upptas till stor del av elektriska installationer.

INVENTERING

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är gjutet av betong.	Inga anmärkningar.		
Väggar	Väggarna är murade av granit, kalksten och tegel.	Saltutfällning förekommer i fogarna. Partiellt vittrande tegelstenar.	Salt sopas regelbundet bort.	LU
Tak	Taket utgörs av skivmaterial målat i vitt. I taket finns en grå metallucka.	Ingen anmärkning.		
Lucka	Åt väst finns en rundbågig, panelklädd parlucka målad i en grön kulör. På vardera blad finns ett kvadratisk fönster.	Ingen anmärkning.		
Dörr	Utrymmets trappuppgång nås genom en smal, modern dörr målad i en gråblå kulör.	Ingen anmärkning.		
Trappa	Utrymmet nås via en trappa av gjutna betongstenar.	Trappstegens kanter har vissa stötskador. I övrigt inga anmärkningar.		
Belysning	Utrymmet belyses med moderna lysrörslampor.	I funktion.		

Tornrum 1

Figur 38 - Överst fr. v: Översiktsbilder över tornrum 1. Underst fr. v: Saltutfällningar i den tunnvalvda delen av utrymmet. Ljudluckorna har fuktfläckar och rostiga järndelar.

I rummets nordvästra hörn finns brädor med elkablar monterade på väggarna.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med obehandlade brädor.	Golvet är i dugligt skick. En enstaka bräda i anslutning till luckan åt söder är fuktig.	Hålls under observation.	LU
Väggar	Väggarna är tunt vitputsade över tegelmurverket.	Vittrande tegel och puts förekommer samt viss bomputs och saltutfällningar.	Årlig avsaltning, byte av väldigt kraftigt skadat tegel och fogkomplettering.	LU/C
Tak	Taket utgörs delvis av den ovanliggande tornvåningens vitmålade brädgolv och i norr av ett tunnvalv av tegel,	Den tunnvalvda delen av taket har mycket saltutfällningar.	Årlig avsaltning.	LU

INVENTERING

	förstärkt med en horisontell dragstång.			
Dörr	<i>Det första vindsrummet är försett med en röd branddörr på den norra väggen.</i>	Ingen anmärkning.		
Trappa	<i>Längs den östra väggen leder en brant trätrappa bestående av plansteg och vangstycken upp till nästa våningsplan. Den västra sidan av trappan har en enkel handledare.</i>	Ingen anmärkning.		
Belysning	Utrymmet belyses med en globformad taklampa av vitt glas.	I funktion.		
Mur- öppningar	<i>Åt söder och väster finns närmast golvet en korgbågig, snett inskuren nisch. I nischerna sitter träluckor, försedda med glasade gluggar. Luckorna fortsätter neråt, under rummets golvbjälklag.</i>	Luckorna är smutsiga av damm och spindelväv, har fuktfläckar och rostiga järndelar.	Spindelväv dammas regelbundet bort. Järndelar rotskyddas med kinesisk tungolja, WIBO rotskydd eller liknande efter att de borstats med en borste.	LU C

Tornrum 2

Figur 39 - Fr. v: Översiktsbild över utrymmet utanför spelrummet. Översiktsbild över spelrummet. Spelbordet till klockspelet.

På den andra tornvåningen finns ett litet rum med ett spelbord till tornets klockspel. Från spelbordet löper kraftiga ståltrådar upp genom taket till klockspelet på våningen ovanför. Utanför själva rummet finns ett trapplan med tekniska installationer på väggen i det nordvästra hörnet.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med ett enkelt brädgolv.	Ett par fuktfläckar förekommer.		
Väggar	Väggarna är putsade. På väggarna sitter några teknikskåp monterade. På den västra väggen finns en direktverkande elradiator. Innerväggar av gråmålade brädor.	Fuktfläckar syns i tak och på vägg. Troligen äldre. På de putsade och murade väggarna förekommer partiellt vittrande puts, bomputs och saltutfällningar. Även enstaka vittrande tegelstenar.		
Tak	Taket utgörs av ett bräddtak målat i samma ljusgrå kulör som väggarna.	Fuktfläckar syns i tak och på vägg. Troligen äldre.		
Dörr	En dörr med frostad glasruta leder in till rummet som inrymmer spelbordet till kyrkans klockspel.	Ingen anmärkning.		

INVENTERING

Trappa	En brant trätrappa bestående av plansteg och vangstycken leder upp till nästa våningsplan. Den östra sidan av trappan har en enkel handledare.	På trappans bakstycke finns mögelfläckar.	Mögelfläckarna torkas bort.	LU
Belysning	<i>Rummet belyses via en lysrörsarmatur i taket.</i> I taket utanför det lilla rummet sitter en globformad lampa av vitt glas.	Lamporna är i funktion.		

Tornrum 3/Klockrum

Figur 40 - Överst fr. v: Översiktsbild över klockrummet. Lucka som leder ner till tornrum 2. Underst fr. v: Ljudluckorna har inristade namn och årtal. Mindre rötskador i ljudluckornas nederkanter.

Det trånga rummet domineras av en undre och övre klockbock. I den undre klockbocken som är av ek hänger en kyrkklocka. Över denna finns en klockbock av I-balkar i vilken klockspelets klockor hänger.

Det förekommer rent allmänt vissa angrepp av strimmig trägnagare i utrymmet, dock mindre än i norra tornet.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med furubrädor. I golvet finns en brödlucka som leder till en trappa ned till den andra tornvåningen.	Golvet är smutsigt.		

INVENTERING

Väggar	<i>Väggarna är murade av tegel och putsade.</i>	Partier med vittrande puts och bomputs förekommer.		
Tak	<i>Taket består av ett plant, vitmålat bräddtak.</i>	Från golvet till synes i dugligt skick. Dock skymmer klockorna till stor del sikten.		
Ljudöppningar	<i>Åt varje väderstreck finns en ljudöppning. Ljudöppningarna har bräddväggar med parluckor i. Samtliga luckor är försedda med öppningsautomatik.</i>	Luckorna är inte helt täta. Fuktfläckar och mindre rötskador i nederkant. Luckorna har flera namn och årtal inristade och är smutsiga av spindelväv och damm. Luckorna har rostiga järndelar.	<i>Luckorna bör tätas i samband med att fasaderna åtgärdas. Luckorna bör inte bytas och alla åtgärder bör ta hänsyn till dess inristningar.</i> Spindelväv dammas regelbundet bort. Järndelar rostskyddas med kinesisk tungolja, WIBO rostskydd eller liknande efter att de borstats med en borste.	D LU C
Fönster	Under ljudluckorna finns små kvadratiska fönster.	Rostiga järndelar. Fönstren är smutsiga av spindelväv och damm.	Järndelar rostskyddas med kinesisk tungolja, WIBO rostskydd eller liknande efter att de borstats med en borste. Damm regelbundet bort.	C LU
Belysning	Elektrisk belysning finns installerad i utrymmet.	I funktion.		

Norra tornet

Trapphusets undre del

Figur 41 - Överst fr. v: Översiktsbild över det norra tornets bottenvåning. Vittrande puts i trapphusets bottenvåning. Underst fr. v: Flagnande bemålning på trapphusets väggar. Översiktsbild över trapphusets undre del.

Tornets trapphus nås dels från det lilla pentryt, dels från en ytterport på norra sidan. Det högresta, men smala rummet utgörs i princip av en korridor längs västra sidan och ett trapphus längs den östra. Den norra ytterporten är nödutgång och får inte blockeras.

INVENTERING

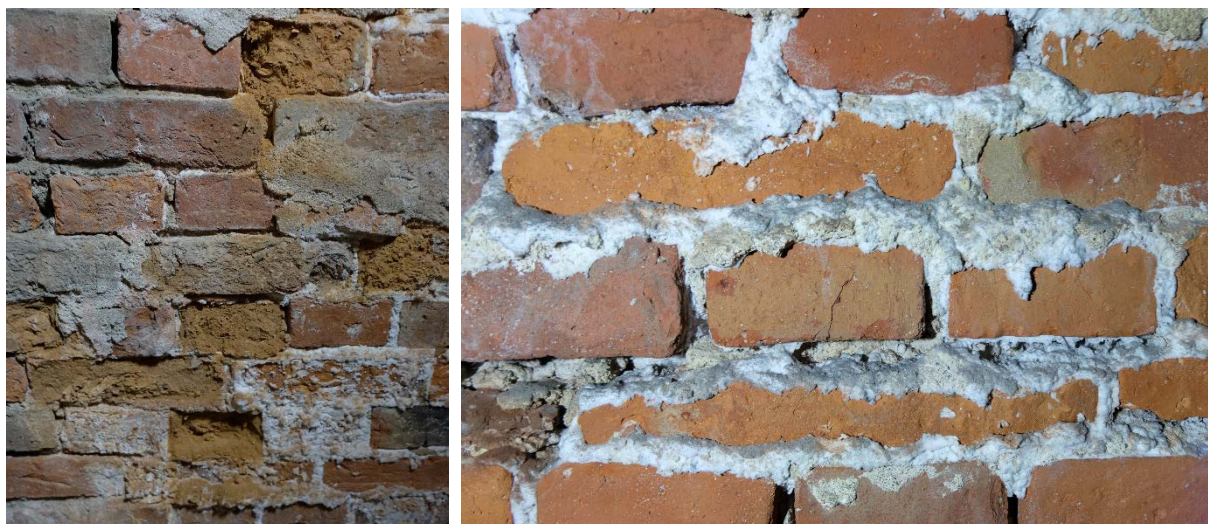
Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	<i>Golvet i bottenvåningen är belagt med kalkstensplattor.</i>	Kalkstenen har vissa skador och är till viss del vittrad.		
Väggar	<i>Väggarna är putsade och målade i grå kulör i nedre delen och vit kulör i den övre.</i> I bottenvåningen är väggarna till störst del vitmålade.	Mycket färgflagning förekommer, framförallt i trapphusets undre del. Väggarna är sotiga och har enstaka fläckar av äldre mögel. Putsskador från gamla kablar. Vittrande puts, blottat tegel, putsskador, bomputs och sprickor förekommer, framförallt i bottenvåningen. Under den nuvarande färgsättningen syns spår av tidigare färglager.	Väggarna tvättas rena. Lös puts knackas bort och skadorna putslagas med bruk lika befintligt. Målas därefter med linoljefärg efter att löst sittande färg avlägsnats.	D
Tak	<i>Taket består av vitputsade kryssvalv samt ett tunnvalv i bottenvåningen.</i>	Valven är sotiga.		
Dörr	Ytterporten består av en bräddörr med z-konstruktion målade i en gulbrun kulör. Dörren har svartmålade bandgångjärn och en äldre låskista. Utrustad med larm. I den undre delen av trapphuset finns två dörrar. Den ena leder upp till den övre delen av trapphuset och består av en bräddörr målade i gulbrun kulör försedd med bandgångjärn. Den andra leder in till orgelläktaren och	Dörrarna har sliten bemålning i varierande grad. Framförallt är det ytterporten som har störst slitage. Ytterportens äldre låskista har sliten bemålning. Brädddörren som leder upp till den övre delen av trapphuset har angrepp av strimmig trägnagare. Angreppen är troligtvis äldre.	Målas om med färg och kulör lika befintlig efter att löst sittande färg skrapats bort. Färgen skrapas bort. Behandlas därefter med t.ex. WIBO rostskydd, kinesisk tungolja eller likande. Målas sedan med svart linoljefärg. Kontrollera att angreppen inte är aktiva. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp.	C C LU

INVENTERING

	består av en dörr i ramverkskonstruktion som är målad i samma kulör. Över dörren finns ett överljus spröjsat i sex rutor.			
Luckor	I trapphusets undre del finns en nisch <i>försedd med en stor parlucka av trä. Luckan är målad i gulbrun kulör och försedd med små glastrutor.</i>	I dugligt skick.		
Trappa	<i>Trappan upp mot orgelläktaren är av trä och belagd med en brunmelerad heltäckningsmatta. Vid en fönsternisch kan man se underliggande trappsteg av kalksten under trätrappan. På väggen längs trappan sitter en lackad rundstång som handledare.</i>	Heltäckningsmattan är partiellt sliten.	Mattan tas bort.	D
Belysning	<i>Utrymmet belyses av väggplafonder.</i>	Belysningen är i funktion.		

Trapphusets övre del

Figur 42 - Överst fr. v: Översiktsbild över den övre delen av det norra tornets trapphus. I trapphusets tak sitter rostiga smidesbeslag. Inslag av spjälkande kalksten i de tegelmurade väggarna. Tunnvälvd gång mot öst.

Figur 43 - Fr. v: Vittrande tegel och salututfällningar i trapphusets vägg. Kraftiga saltutfällningar i trapphusets vägg.

En bit upp i trapphuset finns en tunnvalvd gång mot öster som är igenmurad i borte änden. Även nedre hälften av gångens öppning i väst är igenmurad. I höjd med kyrkvalvens anfang leder en branddörr in till långhusets vind. Något högre upp i trapphuset nås klockrummet via en liten bräddörr.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	I den murade gången åt öst täcks golvet av grus, rester av tegel och sten samt brädbitar.	Mycket skräp i form av bl.a. lampkartonger m.m. har slängts in i utrymmet.	Skräp rensas bort.	LU
Väggar	Väggarna är murade med rött tegel men även av röd öländsk kalksten.	Kalkstenen spjälkar och har vissa sprickor. Vittrande tegelsten förekommer och ett antal tegelstenar saknas. Kraftig saltbildning förekommer på trapphusets väggar.	Årlig avsaltning, byte av väldigt kraftigt skadat tegel och fogkomplettering.	LU/C
Tak	Taket består av tunn- och kryssvalv av tegel. Valvförstärkningar i form av bindbjälkar och dragstänger förekommer på sina ställen.	Rostiga järndelar. Vittrande tegelstenar förekommer. Bindbjälkarna är i dåligt skick och har någon typ av svampangrepp.	Järndelar rostskyddas med kinesisk tungolja, WIBO rostskydd eller liknande efter att de borstats med en borste.	C

INVENTERING

		Eventuellt lösa tegel i valven. Saltbildning förekommer på trapphusets tak.	Årlig avsaltning.	LU
Dörr	Till den övre delen av trapphuset leder en bräddörr målad i gulbrun kulör. Till klockvåningen leder en liten, obehandlad bräddörr.	Dörren har angrepp av strimmig trägnagare. Troligtvis äldre. Dörren har kraftiga angrepp av strimmig trägnagare. Möjligen aktiva.	Kontrollera att angreppen inte är aktiva. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp. Nyttillverkas i material och utförande lika befintligt. Åtgärden är tillståndspliktig.	LU B
Muröppningar	<i>På väggarna längs trappan finns med jämna mellanrum muröppningar, täckta av obehandlade träluckor med glasade gluggar.</i>	Luckorna har rostiga järndelar. Luckorna har fuktfläckar. Luckorna täcks av mycket spindelväv.	Järndelar rostskyddas med kinesisk tungolja, WIBO rostskydd eller liknande efter att de borstats med en borste. Spindelväv dammas regelbundet bort.	C LU
Trappa	<i>Trappans plansteg består av grå, huggna, kalk- eller sandstensskivor. På några av dessa återfinns stenhuggarmärken. Sättstegen är murade av rött handslaget tegel. Enkla handledare av lackad rundstång sitter monterade på väggarna.</i>	Enstaka sprickor förekommer i trappstegen. Handledaren har angrepp av strimmig trägnagare. Angreppen är troligtvis äldre.	Kontrollera att angreppen inte är aktiva. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp.	LU
Belysning	Utrymmen belyses av cirkelformade plafondlampor monterade på väggarna.	I funktion.		

Klockrum

Figur 44 - Överst fr. v: Översiktsbilder från det norra tornets klockrum. Underst fr. v: Det ovanliggande, kläna bjälklaget. Hög med bormjöl från angrepp av strimmig trägnagare, tyder på att angreppen är aktiva.

Figur 45 - Överst fr. v: Blött i anslutning till en ljudlucka. Ljudluckornas järndelar är rostiga. Underst fr. v: Skadade/vittrande tegelstenar. Rötskadat parti i en ljudlucka.

Rummet domineras av klockbocken av ek i vilken två kyrkklockor hänger. Något mjuka partier förekommer i klockbocken. Klockbocken har eventuellt även partier med påväxt.

I utrymmets trämaterial förekommer allmänt angrepp av strimmig trägnagare och överlag är allt järnmaterial rostigt. Angreppen kontrolleras och åtgärd sätts in vid aktiva angrepp (LU). Rostiga järndelar rostskyddas med kinesisk tungolja, WIBO rostskydd eller liknande efter att de borstats med en borste (C).

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	Golvet är belagt med furubrädor. Vissa partier utgörs av skivmaterial.	Golvet är smutsigt och har vissa fuktfläckar.		
Vägg	Väggarna är till synes murade av tegel. Väggarna är putsade.	Skadade tegelstenar förekommer.	Byte av väldigt kraftigt skadat tegel.	C

INVENTERING

		Partier med vittrande puts samt bortfall av puts. Partier med bomputs förekommer.		
Tak	<i>Några meter ovanför klockbocken finns ett klent bjälklag som endast till hälften är belagt med brädor.</i>	På avstånd till synes utan anmärkning.		
Dörr	Utrymmet nås via en liten, obehandlad bräddörr.	Dörren har kraftiga angrepp av strimmig trägnagare.	Nyttillverkas i material och utförande lika befintligt. Åtgärden är tillståndspliktig.	B
Ljudöppningar	<i>Åt varje väderstreck finns en rundbågig ljudöppning. Ljudöppningarna täcks av brädväggar med stora vikbara parluckor i. En lucka i varje öppning är försedd med öppningsautomatik. Under några av luckorna sitter små fönstergluggar. Fönsterbänkarna under luckorna är beklädda med smidda järnplåtar.</i>	Ljudluckorna har rötskadade partier samt ett lager av påväxt. Partier med utbytt material förekommer. Fuktfläckar förekommer. Luckorna har rostiga järndetaljer. Blött i anslutning till någon ljudlucka.	Rötskadade delar byts ut med material lika befintligt. Järndelar rostskyddas med kinesisk tungolja, WIBO rostskydd eller liknande efter att de borstats med en borste. Justeras så att luckan sluter tätt.	C C B
Belysning	Utrymmen belyses av ett antal globformade lampor i vitt glas.	En av lamporna är ur funktion.	Byts till en fungerande lampa.	LU
Övrigt	<i>Från takets bjälklag leder en trästege vidare upp till det översta bjälklaget under torntaket.</i>	Stegarna upplevs vanskliga ur arbetsmiljösynpunkt.	För att förbättra arbetsmiljön och möjligheten till tillsyn bör nya fasta aluminiumstegar monteras. Åtgärden kan vara tillståndspliktig.	D

Tornvind

Figur 46 - Fr. v: Översiktsbilder över den norra tornvinden.

Tornvinden nås via flera trästegar och utgörs av ett litet, lågt utrymme.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	<i>Det låga vindsutrymmets golv är belagt med brädor.</i>	Ingen anmärkning.		
Väggar	<i>Väggarna är oputsade och murade med öländsk kalksten.</i>	Ingen anmärkning.		
Tak	<i>Yttertakets bjälkar är inmurade i murkrönen. Taket utgörs av underbrädningen till tornets yttertak. I taket finns en taklucka.</i>	Ingen anmärkning.		
Övrigt	<i>En kort trästege leder upp till takluckan. På stegen finns ett teknikskåp monterat.</i>	Ingen anmärkning.		

Vind över kyrkorummet

Figur 47 - Överst fr. v: Översiktsbild över långhusvinden. Översiktsbild på vinden över den södra korsarmen. Andra raden fr. v: Vinden över absiden. Svampangrepp och läckage. Tredje raden fr. v: Svampangrepp. Påväxt av mögel. Underst fr. v: Rötskada. Mögelpåväxt på takets underbrädning.

I vindsutrymmets sydvästra del finns ett mindre rum med brädväggar och brädtak där klockaren förr höll till. Ett motsvarande rum finns också i det nordvästra hörnet.

Några meter in på vinden sitter ett tekniskåp monterat norr om gångbryggan. Söder om densamma finns en hissanordning till en ljuskrona. Ytterligare två hissanordningar finns monterade längre fram längs gångbryggan.

Över korsmitten spänner en kraftig bock för upphängning av ljuskrona. Mellan korsmitten och absidens vind finns en murad och putsad skorsten. Murstocken följer längs tribunbågens södra välvning och ner i den sydöstra trappöppningen.

Svampangrepp förekommer på ett antal ställen på vinden, bland annat i och i anslutning till rummen åt väst. Våta partier och rötskador tyder på läckage. Svampangreppen saneras och en översyn av plåttaket och dess ståndskivor bör genomföras för att förhindra läckage (A).

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	<i>Golvet utgörs av tunnvalvens ovansidor som är isolerade och belagda med gångbryggor.</i>	Inga anmärkningar.		
Väggar	<i>De oputsade murverken är av tegel och öländsk kalksten. I murarna syns flera välvningar och äldre bomhål. Vid korsmitten finns fyra trappuppgångar anlagda till de torn över korsarmarna som aldrig kom att realiseras. Västgaveln är oputsad och till övervägande del murad med öländsk kalksten. Södra och norra murarna är däremot tegelmurade. En spjälvägg av trä avgränsar två små rum åt väst från resterande delar av vinden.</i>	<i>Murverket är i dåligt skick vid korsarmarnas hörn mot korsmitten.</i> <i>Mycket saltutfällningar förekommer på murade väggpartier.</i>	Rasade partier muras upp igen med tegel lika befintligt.	D
Tak	<i>Vindens tak utgörs av underbrädningen till kyrkans yttertak. Takfallen är försedda med halvmåneformade</i>	<i>Fuktfläckar (både äldre och nuvarande) och mögelpåväxt förekommer på underbrädningen.</i>	En översyn av plåttaket och dess ståndskivor bör genomföras för att förhindra läckage.	A

INVENTERING

	<i>ventilationsöppningar.</i>	Utbytta partier förekommer. Spår av stimmig trägnagare i takstolar. Det läcker på flera ställen från infästningar av genomgående bult. Eventuell läcka i taket över det södra av de mindre rummen åt väst. Svampangrepp och rötskador förekommer.	Kontrollera att angreppen inte är aktiva. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp. Åtgärdas i samband med att plåttaket ses över. Svampangreppen saneras.	LU A
Dörr	<i>Vinden nås via en branddörr från norra tornets trapphus. Till det södra tornet leder en likadan röd branddörr. Till de två mindre rummen åt väst leder två bräddörrar.</i>	Ingen anmärkning. Bräddörrarna har påväxt av mögel.	Mögelpåväxten torkas bort.	LU
Fönster	<i>Ovanför dörren till det södra tornet finns ett fönster genom vilket man kan komma ut på taket. Det vitmålade fönstret har liggande rektangulär form med en tvärspröjs i varje båge.</i>	Fuktfläckar i anslutning till fönstret.		
Belysning	Elektrisk belysning finns installerad på vinden.	I funktion.		

Källare

Figur 48 - Överst fr. v: Översiktsbild över korridor med gravkor. Översiktsbild över det gamla pannrummet, i vilket det hög- och sänkbara förvaringsutrymmet är placerat i, i nedsänkt läge. Mitten fr. v: Sprickbildning på vägg i gravkor. Vittrande puts på vägg i gravkor. Underst fr. v: Påväxt av alger på golvet i den norra delen av källaren. Vittrade puts på trapphalsens ena vägg.

Hela mittskeppet, korsarmar och kor har källarvåning vilken nås utvändigt från öster genom en gråmålad plåtdörr som täcker källartrappan. Under korsmitten inrymdes tidigare ett betonggjutet pannrum. I dag fylls utrymmet istället av det höj- och sänkbara förvaringsutrymmet när det är i nedfällt läge. I mellanrummet mellan förvaringsutrymmets väggar av skivmaterial och det gamla pannrummets betongväggar har det uppstått ett mikroklimat och mögel har uppkommit. Möglet torkas bort och hålls under observation. Kommer mögelpåväxten tillbaka kan en avfuktare eventuellt placeras i utrymmet (LU).

I övrigt utgörs källaren av 49 gravkammare och dess förbindelsegångar. Dessa var i bruk som gravrum fram till år 1913.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Golv	<i>Golven är i pannrummet och några intilliggande utrymmen betonggjutna. I övriga utrymmen är de belagda med huggen kalksten, tegel eller bara av sand. Ursprungligen var alla gravkammare stenlagda, nu endast en av kamrarna. Längs golven är värmeledningsrör dragna.</i>	Partiellt förekommer saltutfällningar, spräckta kalkstenar och vittrande tegel. Vissa fuktiga partier förekommer också. I två utrymmen, ett åt norr och ett åt söder, växter det alger på golven.	Hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU
Väggar	<i>Väggarna är av tegel och kalksten och till största del putsade, delvis med offerputs. De yttre murarna utgörs av kyrkans grundmurar av kluven gråsten. I varje gravvalvs långsidesvägg finns en ventilationsöppning i brösthöjd.</i>	Partiellt förekommer putsbortfall, bomputs, sprickbildning samt vittrande puts och tegel.		
Tak	<i>Gravvalven är tunnvalvda och ca 7 kvm stora. Över förbindelsegångarna spänner kryssvalv. Taken är putsade.</i>	Partiellt putsbortfall, sprickbildning och vittrande tegel förekommer.		
Dörr	<i>Ytterdörren som leder vidare till gravkoren består på insidan av två dörrblad av liggande panel monterad på två ramar med snedsträvor. Dörren är målad i en grön kulör. I källaren i övrigt finns ett antal moderna dörrar, flertalet av plåt.</i>	Det finns sprickor i ett par av gravkorens dörröppningar. De äldre gångjärnen är rostiga.		

INVENTERING

	Gravkorens dörrar är borttagna men flera äldre gångjärnsfästen sitter kvar. I ett par av gravkoren finns de nedmonterade dörrarna kvar, nedlagda på marken.			
Belysning	Källaren är utrustad med modern belysning	Enstaka lampor är ur funktion.	Byts ut till fungerande lampor.	LU
Källarhals	Entrén som leder vidare till pannrummet m.m. nås genom en källarhals täckt av två luckor, på insidan klädda med skivmaterial. Under luckorna leder en trappa med steg av betong vidare in i källaren, via en kort gång med gjutet betonggolv. Väggarna och taket till gången är murade av tegel och putsade medan trappans väggar är putsade med cementbruk.	Väggarnas puts samt enstaka tegelstenar vittrar kraftigt.	Kraftigt skadade tegelstenar byts ut. Komplettering av puts med offerputs.	D

Tekniska system

Uppvärmning

Kyrkan fick ett nytt värmesystem i samband med renoveringen 2015-2018. Det nya systemet värms upp med fjärrvärme och bygger i huvudsak på vattenburen golvvärme och konvektorsboxar utmed ytterväggarna.

Kyrkan har en konstant temperatur på mellan 19,5 till 20,5 grader och håller nästintill samma temperatur i alla rum. För att hålla koll på kyrkans inneklimat har RF-mätare placerats ut i kyrkan (en på vinden, en i källaren och två i kyrksalen) som loggar den relativa fuktigheten i byggnaden. Ett extra avfuktningssaggregat har även sedan 2022 placerats i källaren.

Inga nya skador så som torrsprickor, färgflagning osv har noterats av personalen till följd av ändrat inneklimat eller temperatur i kyrkan.

Under inventeringen påträffades mögeltillväxt på flera ställen i kyrkan men framförallt på vinden och i källaren. Tillväxten av mögel kan tyda på för hög luftfuktighet i kyrkan.

Vatten och avlopp

Kommunalt vatten och avlopp är indraget till kyrkans toaletter, pentry, städförråd och tappkranar.

Ventilation

Bortsett från den södra läktaren med det så kallade MF-rummet, som är utrustad med ventilation och luftkonditionering, *ventileras kyrkorummet till största del naturligt av drag och otätheter och dess stora rumsvolym gör annan ventilation onödig.* Korsarmarna har dock förstärkt självdrag. *Gallerförsedda ventilationsöppningar förekommer i grundmurarna bl.a. in till källaren.*

El- och ljudanläggningar

Kyrkan elektrifierades år 1913-15 i samband med en omfattande invändig restaurering. Flera elinstallationer gjordes även mellan åren 1960-1990. Eftersom stora delar av systemet var av hög ålder uppdaterades i princip hela elsystemet under kyrkans renovering 2015-2018, bortsett från systemen tillhörande tornets klockor och klockspelet.

För att hålla kyrkans elsystem i gott skick besiktigas det årligen av AFRY. *Intervall för utbyte av ledningar och uttag är normalt 30 år.*

Kyrkans ljudanläggning har uppdaterats vid flera tillfällen. Bl.a. omkring 2010-2012 och nu senast 2016, i samband med kyrkan interiöra renovering. Systemet är av mycket hög kvalitet, styrs från vaktmästarnas kontrollpanel/mixerbord och är även utrustat med hörslinga.

Åskskydd

Kyrkan är försedd med åskledare av koppar med nedledning ner i marken runt kyrkan. Åskledaren ska enligt uppgift vara i funktion och besiktigas årligen av AFRY.

Brandskydd och inbrottslarm

Kyrkan är sedan omkring 2011 försedd med brandlarm och sedan renoveringen 2015-2018 med inbrottslarm med integrerat passagesystem. Både brandlarmet och inbrottslarmet är kopplat till vaktbolag och säkerhetstjänst. Brandlarmet består i kyrksalen av ett aspirerande system och i källaren av branddetektorer. En diskussion pågår även om att i framtiden komplettera brandlarmet med IR-kamera för att lättare upptäcka bränder.

Brandlarmet testas kvartalsvis, men ofta mer frekvent än så, nästan en gång i månaden. Kyrkan är utrustad med utrymningsplaner som finns uppsatta på väggen in mot kyrksalen i förhallen, i MF-rummet och i den norra samt södra korsarmen. Orienteringsritningar för brandkår finns vid det norra tornets entré. I övrigt är kyrkan inte brandsektionerad utöver MF-rummet på den södra läktaren som utgör en egen brandcell. Enligt den rådande brandplanen får det totalt vistas åtta rullstolar i kyrkan samtidigt och totalt 750 personer. *En s.k. nödrutschbana är placerad på den västra orgelläktaren för att underlätta snabb evakuering vid brand.*

Brandsläckare och brandfilter finns utplacerade på flera ställen i kyrkan. Bl.a. i förhall, norra och södra korsarmen, den norra orgelläktaren, MF-rummet och på vinden.

Belysning

Majoriteten av kyrkans lampor har bytts ut till dimbar LED. I tornen och på vinden utgörs belysningen av koltrådslampor men planen är att även dessa ska bytas ut efter hand.

Klockringning

Klockringningsmekaniken och luckornas lucköppningsmekanik är från 1960-talet. Vissa delar är dock utbytta. Styrning av klockringningen och lucköppningen sker dels genom automatik i tornet men även från kyrkorummet. Sedan kyrkans renovering kan luckautomatikens system även styras från vaktmästarnas kontrollpanel/mixerbord och sedan 2020 kan klockstyrningen också skötas via en surfplatta.

Enligt fastighetschef Ulf Larsson fungerar klockringningen som den ska. Klockorna får årlig service av Skånska klockgjuteriet. Dock är inte själva klockupphängningen besiktigad. Styrningen av klockringningen sker med samma system som styr kyrkans belysning och dopfont.

Klockringningen i det södra tornet saknar nödstopp, *vilket bör åtgärdas.*

Skadedjursbekämpning

Skadedjursangrepp i form av strimmig trägnagare förekommer i en del av kyrkans trädelar, framförallt i tornen. Flertalet är troligtvis äldre men bör kontrolleras för att utesluta aktiva angrepp.

I övrigt har inga skadedjur noterats, varken under inventering eller av personal. Åtgärder har utförts för att fåglar inte längre ska ta sig in i tornen och på vinden. Står tornens ljudluckor

öppna finns dock möjlighet för fåglar att ta sig in. Vid vård- och underhållsplanens framtagande har det även framkommit att det finns problem med kyrkans sophantering. Viktigt att tänka på är att stående soppåsar kan öka risken för problem med råttor.

Kyrkan omfattas av pastoratets skadedjursavtal med Nomor AB och inga ytterligare förebyggande åtgärder görs på egen hand från pastoratets sida.

Fasta inventarier

Figur 49 - Överst fr. v: Altaret av carraramarmor. Bänkinredningen har bytts ut till moderna stolar. Mitten fr. v: Dopfunten av diabas. Nummertavla i anslutning till koret. Underst fr. v: Nummertavla i långhuset. Två av glasmosaikfönstren i koret.

Figur 50 - Överst fr. v: Del av den norra läktarbarriären. En av ljuskronorna i mittgången. Underst fr. v: Predikstolen med tillhörande baldakin. Den västra läktarbarriären och den västra orgelns fasad.

Daglig textil förvaras i konsistorierummets textilskåp och övrig textil på orgelläktaren samt i Trefaldighetskyrkan. Lösa inventarier berörs inte närmare i denna vård- och underhållsplan då dessa behandlas av inventeringsprojektet SACER.

Del	Beskrivning	Skick/Skador	Åtgärder	Prio.
Altare	Det äldre altaret, med tillhörande altaruppsats och altarring, som tillkom vid kyrkans renovering 1913-1915 efter ritningar av Axel Lindgren ersattes med ett modernt altare vid renoveringen 2015-2018. Det nya altaret har en oval form och är uppfört i italiensk, vit carraramarmor med ett parti av kohud på själva bordsskivan. I	I gott skick.		

INVENTERING

	marmorn finns ett ingraverat, förgyllt kors. Altaret har även integrerad belysning och är formgivet av skulptören Pål Svensson.			
Bänkinredning	Bänkinredningen ersattes vid renoveringen 2015-2018 av lösa stolar som kan arrangeras om efter behov. Stolarna har ram och ben av trä med sitttyta och ryggstöd av kohud. Stolarna är formgivna av Åke Axelsson och tillverkade av Gärsnäs med kohud från Tärnsjö garveri.	Stolarna är överlag i gott skick men märken på stolsben förekommer.	Kräver ett visst underhåll på årsbasis med rengöring och kompletteringsmålning med färg och kulör lika befintlig.	LU
Dopfunt	Dopfunten av svart diabas från Blekinge är formgiven av skulptören Pål Svensson med mekanik utförd av Walleverken Teknik AB och tillkom i samband med renoveringen 2015-2018. Dopfunten har en oval form och är uppförd i två nivåer. Den nedre nivån är kryssharnad och har en matt yta medan den övre nivån är polerad och blank. Den övre nivån är skålformad med ett vattenspegel och har även en ingravering med guldifyllning som lyder "Dopets Gud välsignar dig".	I gott skick.		
Glasmosaik-fönster	<i>Fönstren, som tillkom vid restaureringen år 1913-1915, ritades av Axel Lindegren och utfördes av Neuman & Vogel i Stockholm.</i>	Enstaka små spruckna rutor förekommer.	Åtgärdas enbart om vatten tränger in.	
Predikstol & baldakin	<i>Kyrkans predikstol med baldakin är placerad på den norra väggen med ingång från den norra korsarmen. Predikstolen är tillverkad av J A Hawerman i nyklassicistisk stil år 1854. Korgen är oktagonal och de olika sidorna är smyckade med kristna symboler bl.a. en bibel, en törnekrona, en nattvardskalk och en dödska. Predikstolen och tillhörande baldakin är målade i ljusgrå kulör med förgyllda detaljer. Även insidan och överliggare är målade i grå kulör. Korgen har en droppformad avslutning. Predikstolen nås via en trappa från den norra korsarmens västra</i>	<i>Några torrsprickor förekommer i trädelarnas sammanfogningar.</i> Enstaka partier med mindre färgflagning.	Hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU

INVENTERING

	<i>murpelare. Trappan går vidare upp till läktaren. I öppningen till predikstolen finns ett förgyllt draperi av trä. Predikstolens golv är belagt med grå heltäckningsmatta. Baldakinen ovan predikstolen är oktagonal. I innertakets mitt syns en förgylld fågel i relief, omgiven av strålgans.</i>			
Ljuskronor	<i>Den stora ljuskronan i korsmitten skänktes till kyrkan år 1744 av handelsmannen Peter Romberg och dennes hustru, vilket går utläsa på den avslutande mässingskulan. Ljuskronan rasade ner vid branden år 1790 men kom åter i bruk efter en restaurering. Ljuskronan av mässing mäter nästan fem meter i höjd med plats för 40 ljus. Kronan elektrifierades vid restaureringen av kyrkan år 1913-15. De två mindre ljuskronorna av mässing i mittgången skänktes år 1878 av handlaren Olof Thörn och dennes hustru. Åtta stycken sexarmade ljuskronor av mässing. Hänger i sidokapellen och på de båda läktarna. Ljuskrona av kristall av venetiansk typ (Muranoglas) som hänger i konsistorierummet.</i>	Ljuskronorna är i gott skick och renoverades 2016/2017 i samband med kyrkans interiöra renovering.		
Läktarbarriär (norr)	<i>I vardera korsarm finns en läktare med läktarbarriär av betsad ek. Läktarbarriärerna är spegelindelade med en profilerad överliggare. I barriärernas underkant finns en snidad blomsterdekor med tofsar.</i>	Ett antal tofsar saknas i barriärens underkant. I övrigt i gott skick.		
Läktarbarriär (söder)	<i>I vardera korsarm finns en läktare med läktarbarriär av betsad ek. Läktarbarriärerna är spegelindelade med en profilerad överliggare. I barriärernas underkant finns en snidad blomsterdekor med tofsar.</i>	I gott skick.		
Läktarbarriär (orgelläktare)	<i>Orgelläktarens barriär är utformad i tidstypisk barock med svängda former, såväl konkava som konvexa. Läktarbarriären ut mot kyrkorummet är</i>	Det förekommer ett par torrsprickor mellan trädelarnas sammanfogningar.	Hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU

INVENTERING

	<i>marmoreringsmålad i ljusgrå kulör med förgyllda detaljer. I speglarna syns bl.a. förgyllda instrument. Orgelläktaren bärs upp av sex marmorerade träpelare enligt dorisk kolonnordning.</i>	Från golvet i övrigt tillsynes i gott skick.		
Nummertavlor	<i>Två nummertavlor med rikt skulpterade, förgyllda och försilvrade träramar. Ramarna omsluter svartmålade tavlor med mässingssiffror. Nummertavlorna hänger vid triumfbågen. Två par nummertavlor med förgyllda och skulpterade ramar och tavla av vitmålat trä. Hänger i långhuset.</i>	De två nummertavlorna med svart tavla har angrepp av strimmig trägnagare på baksidorna, framför allt den norra nummertavlans. Angreppen är troligtvis äldre. Tavlorna har även torrsprickor mellan trädelarnas sammanfogningar, framför allt den södra. De två nummertavlorna med vit tavla är i gott skick.	Kontrollera att angreppen inte är aktiva. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp. Torrsprickor hålls under uppsikt. Förändringar dokumenteras.	LU LU
Orglar & orgelfasader	<i>1. Nuvarande orgelverk med tillhörande orgelfasad i rik rokoko färdigställdes år 1764. Orgeln med 31 stämmor och sex bälgar tillverkades av den välkände orgelbyggaren Lars Wahlberg medan orgelfasaden utsmyckades av bildhuggaren Niklas Ekekrantz. Orgeln byggdes om år 1854 och ersattes av en ny orgel år 1905 för att år 1987 restaureras och åter tas i bruk. Orgelläktaren i långhusets västra del bärs upp av sex marmorerade träpelare enligt dorisk kolonnordning. Även orgelfasaden är marmorerad, med förgyllda partier. 2. Portabel kororgel, byggd år 1955 av den tyska orgelfabriken Walcker i Ludwigsburg.</i>	Orgelfasaden på den västra läktaren har angrepp av strimmig trägnagare på krön-ornamentikens baksida. Samma orgelfasad har även lite sprickor i bemålningen samt enstaka partier med färgflagning.	Utred om angreppen är aktiva eller inte. Åtgärd sätts in vid aktivt angrepp.	LU

INVENTERING

	3. Kororgeln från år 1993 har ett klassiskt orgelpositiv med fyra stämmor och är tillverkad av orgelbyggarna Kaliff och Löthman i Ålem. Placerad i korsmitten, intill södra korsarmen. 4. Orgelverk från år 1905, utfört av Åkerman och Lundh. Ersattes år 1987 av den restaurerade Wahlbergsorgeln från år 1764. Orgelverket förvaras numera på den norra sidoläktaren.	Vilket skick är orglarna i? Invänta svar från Staffan?		
--	--	---	--	--

Tillgänglighet

Kyrkan skall vara tillgänglig för alla. Då en stor del av kyrkans besökare är äldre är det viktigt att framkomligheten är god och att platsen är tillgänglig på andra sätt. Faktorer som påverkar tillgängligheten förutom framkomlighet kan vara belysning, information och möjlighet att parkera nära målpunkter. Boverkets allmänna råd och föreskrifter om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser finns i skriften BFS 2011:5 - ALM 2.

I samband med kyrkans renovering 2015-2018 tillgänglighetsanpassades den västra entrén, som också utgör kyrkan huvudentré, med ett lyftbord. Detta har gjort det möjligt för alla kyrkans besökare att välkomnas genom samma entré, där dörrarna också är utrustade med dörröppningsautomatik. Invändigt tillgänglighetsanpassades även kyrkan med en ramp som tar upp höjdskillnaden mellan långhuset och koret. Rampen går att höja och sänka ned vid behov. I övrigt finns inga höjdskillnader i kyrkans publika delar. Kyrksalen är även försedd med hörslinga.

Även den norra entrén är tillgänglighetsanpassad och går att nå med hjälp av en lång ramp längs med den norra långhusfasaden. Entrén saknar dock automatisk dörröppnare.

Toaletten i det södra tornet är tillgänglighetsanpassad med nedfällbara armstöd, dörröppningsautomatik och larmknappar i två olika höjder. Den är även utrustad med skötbord, vilket gör kyrkan mer tillgänglig för småbarnsfamiljer.

Sett till inspektion av kyrkan och arbetsmiljö bör det *södra tornets allra översta del göras tillgänglig för inspektion* för att lättare kunna upptäcka skador och brister i god tid. *I det norra tornet känns trästegar och de övre bjälklagen inte säkra och en bättre lösning bör anordnas* för att undvika olyckor, t.ex. genom att montera fasta stegar av aluminium.

Kulturhistorisk värdering och hot

Värdebeskrivning

Fredrikskyrkan innehar mycket stora kulturhistoriska värden, som gör den till en av Sveriges mest betydande barockkyrkor. Kyrkan är ritad av en av landets, genom tiderna, mest framstående arkitekter Nikodemus Tessin d.y. och har därmed ett stort arkitekturhistoriskt värde. Även Tessin d.ä. och Eric Dahlberg har haft stort inflytande över Fredrikskyrkans tillkomst, då de uppgjorde stadsplan för Karlskrona, där stadens huvudkyrka fick en mycket framträdande position.

Konsthistoriskt utgör kyrkobyggnaden en av den karolinska barockens främsta exempel, och visar på den svenska barockens förankring i den romerska barocken, tolkad genom Vignola, Fontana och della Porta.

Kyrkan har även ett betydande historiskt och samhällshistoriskt värde då den är starkt förknippad med staden och örlogsbasen Karlskronas grundläggande och framväxt. Den storslagna kyrkan ger en bild av stormaktstidens Sverige och dess då tredje största stad (efter Riga och Stockholm).

Kyrkans dominerande läge i stadsbilden har sedan uppförandet varit en viktig stadssiluett – från såväl land som från havet. Fredrikskyrkan bildar tillsammans med Trefaldighetskyrkan och rådhuset en monumental enhet på Stortorget och besitter därav ett högt miljöskapande värde.

Hot

I vårdandet av och i arbetet med kyrkor är det mycket viktigt att vara uppmärksam på vissa generella hot. Bristande kunskap kan leda till felaktiga eller förhastade beslut som skadar enskilda eller övergripande värden. Vid skötsel, underhållsåtgärder och renoveringar av kyrkan är det av högsta vikt att det finns respekt för och kunskap om originalpartiernas värde och att rätt material och tillvägagångssätt används. Det är bra att sträva efter reversibla lösningar vid förändringar av kyrkans interiör och fasta inventarier för att göra det möjligt att återställa till ursprungligt utseende. Alla förändringar skall även dokumenteras med både text och foto innan och efter åtgärden. Viktigt att tänka på är också att alla förändringar som på något vis kan påverka kyrkans kulturhistoriska värden är tillståndspliktiga hos länsstyrelsen. Se även upp för små förändringar som vid tillfället kan verka obetydliga. Flera små förändringar kan dock tillslut leda till stor förändring och försvåra kyrkans avläsbarhet och att det kulturhistoriska värdet går förlorat. Vid planering av en renoveringsåtgärd i kyrkan bör därför en antikvarie eller liknande konsulteras i ett tidigt skede.

Det är mycket viktigt att vara noggrann i kyrkans vård och underhåll. Genom att regelbundet och kontinuerligt se över byggnaden kan man undvika att skadorna blir stora och dyra att åtgärda. Kyrkans förvaltande personal bör även ha god kunskap om vilka olika värden som finns och samsas i kyrkan för att dessa inte ska minska eller förloras. Det är även viktigt att personalen har god kunskap om vård och underhåll av äldre ytskikt så att inte fel rengöringsmedel och städredskap används.

Inomhusklimat

Allvarliga skador såsom insekts- och rötangrepp liksom putsnedfall och färgflagning kan ofta härledas till ett ogynnsamt inomhusklimat. Många åtgärder riskerar att bli antingen kortsiktiga lösningar eller i värsta fall skadliga om man inte tar hänsyn till byggnadens fysikaliska tillstånd.

En jämn relativ fuktighet (RF), dvs. hur mycket ånga det finns i luften i förhållande till mättnadsånghalten, bör eftersträvas vilket kan ordnas bl. a. genom styrning av värmeanläggningen, vilket också kan resultera i en bättre värmeekonomi.

RF har stor betydelse vad gäller skador på byggnader och inventarier. Däremot är människor inte särskilt känsliga för den relativa fuktigheten. Då temperaturen stiger, sjunker RF vilket gör att träföremål avger fukt och torkar. Detta leder i sin tur till att färgskikt spricker och flagnar. Vid en alltför låg temperatur under fuktiga årstider, stiger RF och fukt tillförs byggnadsdelar och föremål. Detta innebär att det finns risk för mögel, röta och skadedjursangrepp.

Det finns ingen exakt nivå på RF som kan sägas vara bäst, utan medelvärdet bör ligga på en jämn nivå, någonstans mellan 50- 70 %. Avvikelser från medelvärdet bör inte vara större än 10 procentenheter. En RF högre än 80 % (vid 20° C) innebär hög risk för mögelangrepp etc. medan en RF under 40 % räknas som ett torrt klimat som kan ge krympsprickor etc.

RF kan även påverkas genom ventilation. Eftersom Fredrikskyrkan saknar styrd ventilation och ventileras via självdrag är det i detta fall svårt att styra RF genom att öka eller minska ventilationen.

Brand

Vanliga brandorsaker är undermåliga/åldrade elinstallationer och blandning av gamla och nya. Det är därför viktigt att elrevisionen, som ska utföras vart 4:e år, utförs på ett tillfredsställande sätt.

Man bör se till att handbrandsläckare är av lämplig typ, besiktigade och finns i tillräckligt antal samt att brandskyddet i övrigt är tillfredsställande.

Brandlarm ska testas regelbundet för att säkra dess funktion och därmed kyrkans säkerhet.

Stöld

Lösa inventarier är stöldbegärliga. Säkra därför föremålen i kyrkan på ett sådant sätt att det försvårar att snabbt ta dem med sig. Exempelvis kan man säkra ljuskronor med buntband kring kroken. Utrymmen som allmänheten inte har tillträde till bör vara låsta.

Inbrottslarm ska testas regelbundet för att säkra dess funktion och därmed kyrkans säkerhet.

Skadegörelse

Denna typ av överkan är mycket svår att skydda sig mot. Det är dock viktigt att skador åtgärdas omedelbart. Belysning och inbrottslarm kan ha en avskräckande effekt.

Reparationer

Felaktiga reparations- och underhållsmetoder, teknik och material kan vara förödande eller till nackdel för äldre byggnadsdetaljer och föremål. Det är viktigt att man anlitar yrkesfolk med kunskap och erfarenhet av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, vid reparationer, installationer mm.

Städning och hantering av föremål

Äldre inventarier kan ta skada av städning med konventionella metoder. Rengöringsmedel som inte är anpassade till de material de används på, kan skada byggnadsdelar, inredning och inventarier. Med försiktighet och goda kunskaper om hantering och förvaring av kyrkans föremål, kan skador av stora värden samt kostsamma reparationer undvikas.

Genom daglig och kontinuerlig vård undviks enklast stora och kostnadskrävande underhållsinsatser på kyrkan. Dessa bör omfatta generella underhållsåtgärder så som att se till att samtliga fönster är stängda, se till att det inte finns några läckage från fönster eller tak, rensning av hängrännor och stuprör för att undvika stopp, hålla utkik efter fuktfläckar och uppmärksamma dålig lukt, hålla klimatet och luftfuktigheten i kyrkan under kontroll o.s.v.

Svikande besöksunderlag

Ett minskat antal besökare, kan på sikt tvinga kyrkan att avbryta den regelbundna verksamheten i byggnaden. Det är av stor vikt att församlingen lyckas bevara det engagemang som idag finns för kyrkobyggnaden och dess verksamhet.

Målsättning och utveckling

Den övergripande målsättningen för församlingens arbete med sin kyrka bör vara att samtliga förändringar och renoveringar som sker i byggnadens exteriör och interiör präglas av långsiktighet. Eventuella förändringar måste vägas mot byggnadens kulturhistoriska värde. Församlingens målsättning måste också vara en daglig översyn av kyrkobyggnad och inventarier och ett fortsatt varsamt underhåll, vilket borgar för att större insatser skjuts på framtiden.

Exteriör

Större kalkputslagningar kan komma att behövas omkring vart 30:e år. Mindre lagningar ska utföras vid behov, vilket kan komma ifråga omkring vart 10:e år. Omkring vart 10:e år är det normala intervallet då kalkavfärgning också bör utföras. Sockelputsen får p.g.a. sitt utsatta läge, lagas i mer kontinuerligt, omkring vart 5:e år. Total borthuggning av stora putsytor vid reparation, är oftast en skenlösning som varken är tekniskt eller ekonomiskt försvarbar.

Normalt intervall för utvändig ommålning av fönster och dörrar är ca 7-10 år. Fönstrens kitt kan behöva komplettering ner mot vart 5:e år.

Koppartaken har mycket lång livstid men kan få korrosionsskador. Skador orsakade av belastning, utmattnings- med mera (mekaniska skador) kan också förekomma. I dessa sammanhang bör så lite som möjligt av det befintliga materialet bytas ut mot nytt. Taken ska kontrolleras kontinuerligt för läckage och skador, framförallt efter storm. I dagsläget besiktigas inte taken regelbundet. Församlingen håller dock på att jobba med taksäkerheten, vilket i längden även kan underlätta för inspektion av taket. Ett alternativ är även att ta hjälp av en drönare.

Innan nästa uppdatering av vård- och underhållsplanen bör mindre putslagningar, samt omfärgning, av kyrkans fasader genomföras. I samband med att fasaderna åtgärdas bör även sockeln putsas och omfärgas.

Takgesimsens nedre del har i dagsläget felaktig färgsättning och bör åtgärdas vid nästa ommålning av fasaderna för att ge kyrkan ett mer korrekt arkitektoniskt utseende.

Interiör

Kyrkan är sedan den interiöra renoveringen 2015-2018 överlag i gott skick. Då församlingen har sålt av fastigheter och flyttat mer av sin verksamhet in till Fredrikskyrkan har det dock lett till brist på förvaring. Församlingen upplever även problematik med sophanteringen samt utrymme för denna, då en ökad mängd människor i kyrkan också för med sig en större mängd sopor. Idag får personalen själva ansvara för bortforslingen av sopor men en bättre lösning är under utredning. Det har även gjorts en beställning på sorteringskärl för soporna, vilket kommer underlätta hanteringen.

En viktig målsättning är även att lösa verksamhetsförvaringen. P.g.a. bristen av förvaring har föremål som t.ex. extra stolar och bord lutats och dragits mot väggar. På så sätt uppstår lätt fula

märken som fastighetsförvaltningen beräknar kosta runt 10 000-15 000 kronor årligen att åtgärda. Genom att lösa förvaringsfrågan kan denna typ av onödig kostnad minska.

I källaren finns en del brister och det finns planer på att använda en planritning över källarvåningen för att markera ut var dessa finns i dagsläget. På så sätt kan församlingen lättare ha uppsikt över om nya brister uppkommer. Detta anses positivt då källaren består av flera små rum och därav är svår att få överblick över.

Övergripande målsättning

Församlingens målsättning är att genom ett tillfredsställande underhåll bevara kyrkan och dess inventariers skick och kulturhistoriska värde. I detta ingår även att hålla luftfuktighet och temperatur i kyrkan på en optimal nivå. Ett uppskjutet underhåll medför oftast ökade kostnader i framtiden. Ett mål är därför att årligen jobba mot vård- och underhållsplanen för att undvika att underhållsskulden blir för stor och skador blir onödigt dyra att åtgärda. Utöver detta bör de årliga ronderingarna fortsätta. I dagsläget ses vinden och klockspelen till cirka en gång per kvartal, vilket anses positivt.

Kyrkan hålls öppen varje vardag året runt och oftast lördag och söndag i anslutning till olika aktiviteter. Den tar även emot flera studiebesök och skolklasser och har också mycket verksamhet för besökare. Detta är något kyrkan även i framtiden vill fortsätta med för att vara en öppen och välkomnande plats. Redan i dagsläget har personalen märkt av ett ökat behov av lokalvård, vilken eventuellt kan behöva anpassas i framtiden baserat på antalet besökare och personal.

Skyddsföreskrifter

Nedan följer en kort redogörelse för de lagparagrafer som är aktuella för kyrkobyggnaden och byggnaderna på kyrkogården.

Kulturmiljölagen (1988:950)

I Kulturmiljölagens 4:e kapitel fastslås följande om kyrkliga kulturminnen:

3 § "Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.

I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler, andra fasta anordningar och vegetation på tomten eller ändring av medveten gestaltning av vegetationen.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållandena som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras och den dokumentationen som behövs. Lag (2017:562)."

Det innebär att det erfordras tillstånd från Länsstyrelsen för alla åtgärder som innebär en förändring av interiör, exteriör, konstnärlig utsmyckning eller färgsättning. Även små förändringar kan ha stora konsekvenser och därmed resultera i en "avsevärd ändring". Kravet på tillstånd från Länsstyrelsen gäller både kyrkobyggnad och byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på kyrkotomten samt vegetation.

5 § "Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde."

Begravningslagen (1999:306)

I begravningslagens 9 kap 6§ fastslås att följande ingår i begravningsavgiften:

"Lokal för begravningsceremoni utan religiösa symboler. Lag (1999:306)."

Plan- och bygglagen (2010:900)

Kyrkan omfattas även av varsamhetsbestämmelserna och förbud mot förvanskning som definieras i plan- och bygglagen (PBL) 8 kap 13 § och 14 §:

13 § "En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas."

14 § "Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de

tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras."

Varsamhetskravet i PBL innebär att det skall tas hänsyn till byggnadens kulturhistoriska värde i det löpande underhållet och vården av byggnaden. En kyrkobyggnad uppförd före 1939 är per definition av högt kulturhistoriskt värde och en del av vårt gemensamma kulturarv som skall förvaltas och vårdas på ett sätt så att dess värden bevaras åt kommande generationer.

Planläggning och bygglov hanteras av kommunen och skall ske med hänsyn till byggnadens kulturhistoriska värden så att dessa bevaras. I tätbebyggt område säkerställs de kulturhistoriska värdena av detaljplan och på landsbygden i områdesbestämmelserna.

Inför eventuella förändringar bör tidigt samråd ske med stiftsantikvarien. Tillståndsmyndighet är Länsstyrelsen i Blekinge län.

Vårdkrav

Speciella vårdkrav till följd av kulturhistoriska och antikvariska värden

Det är av största vikt att behovet av åtgärder utvärderas av sakkunnig expertis samt att åtgärderna dokumenteras i text och bild. Det är också viktigt att konsult/entreprenör/hantverkare är sakkunnig inom det område åtgärden berör samt att de har insikt i, och förståelse för, ett kulturhistoriskt synsätt. Dokumentation om utförda åtgärder skall förvaras på säker plats samt uppdateras kontinuerligt.

Generellt gäller att alla väsentliga förändringar i kyrkorna och på kyrkogården som påverkar det kulturhistoriska värdet kräver tillstånd enligt kulturminneslagen. Vid mera omfattande underhållsåtgärder bör länsstyrelsen kontaktas innan arbetena påbörjas, även om åtgärderna inte bedöms som tillståndspliktiga. I tveksamma fall är det länsstyrelsen som avgör vad som skall tillståndsprövas.

I kyrkobyggnaden krävs bl.a. tillstånd för att:

- bygga om eller bygga till
- ändra, tillföra eller flytta bänkar, dopfont, altare, konstnärlig utsmyckning m.m.
- ändra eller göra nya installationer
- ändra färgsättning eller ytskikt
- göra andra ingrepp i eller ändring av exteriör, interiör eller fast inredning

Kyrkliga inventarier av kulturhistorisk värde får inte utan tillstånd:

- avyttras eller flyttas från den plats där de sedan gammalt hör hemma
- avförs från förteckningen över kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde, ändras eller repareras/konserveras.

Grund och stomme

För att bevara murverk, takstolar och innertak bör man vara observant på takläckage och därför besikta vindar och torn kontinuerligt. Läckande tak kan ge upphov till röt- och skadeinsektsangrepp samt frostsprängning av tegel och murverk.

Vid lagningsarbeten bör traditionella och väl beprövade material och metoder användas för att inte äventyra konstruktionen. Vid lagning av murverk bör lufthårdnande kalkbruk användas.

Exteriör

Puts

Underhåll av fasaderna ska utföras med kalkbruk och kalkfärg. Omputsning ska utföras med spritputs på fasaderna och slätputs i nischer, listverk och omfattningar likt befintligt. Kulör lika befintligt.

Sten

Natursten på fasader utgörs av Ölandskalksten i rödbrun eller grå kulör. Gotländsk sandsten förekommer på sina ställen och trapporna är utförda i kalksten. Vid stenbyte ska kalk- och sandsten användas. Det är viktigt att sten av samma kvalitet och utförande (behuggning) som befintlig används.

Fönster och dörrar

Vid målning av ytterdörrar, luckor och fönster rekommenderas linoljebaserade produkter av god kvalitet, ur såväl antikvariskt som tekniskt hänseende.

Vid utbyte av trasiga glastrutor bör glas likt de befintliga användas. Spräckta, täta glastrutor behöver ej bytas. Hos en del glasmästare kan man få tag i äldre glas. Vid kittning får silikonkitt inte användas då det binder glaset för hårt. Istället bör linoljekitt användas.

Tak

Skadade takplåtar bör ersättas med kopparplåt av samma kvalitet och utförande som nuvarande plåttäckning.

Interiör

För interiören krävs samma antikvariska förhållningssätt som för grund, stomme och exteriör, dvs. att restaurering och reparationer skall utföras med material och metoder som överensstämmer med kyrkans kulturhistoriska värden.

Golv

Kalkstensgolven tål inte sura medel och salt varför det är extra viktigt att täcka in golvet ordentligt vid byggnadsarbeten o dyl. Vid städning ska så torra metoder som möjligt användas, som torrmoppning eller dammsugning. Vid bunden smuts ska en rengöringslösning av naturlig såpa/tvål i kombination med fukt/våtmoppning användas.

Vid normal städning bör torra metoder användas även för partier med trägolv. Svårare smuts avlägsnas genom skurning med såpa och vatten. Svabbgarn ska ej användas då det lämnar för mycket vatten efter sig.

Väggar

Murverkets väggar bör ur både ett tekniskt som antikvariskt perspektiv putsas med kalkputs och målas med kalkfärg.

Övrigt

Vid förändringar av inomhusklimatet, förändring av uppvärmning, isolering, ventilation mm. bör man göra en konsekvensanalys/klimatmätning av hur det kan komma att påverka t.ex. inredning och inventarier.

Inventarier

I Kulturminneslagen ställs följande krav på värden av de kyrkliga inventarierna:

- Inventarierna ska förtecknas noggrant och inventarieförteckningen uppdateras minst vart sjätte år.
- Inventarier får inte säljas, förstöras eller på annat sätt avlägsnas från kyrkan.
- Föremålen ska hanteras och förvaras väl.
- Reparation av föremålen kräver tillstånd från Länsstyrelsen och skall även åtföljas av en skriftlig rapport till nämnda myndigheter om det utförda arbetet.

Sten

Genom god städning i kyrkorummet minskar nedsmutsningen genom partiklar som fastnar i stenens porer.

Trä

Trä- respektive målerikonserverator skall utföra skadebedömning och utföra eventuella vårdinsatser på kyrkans värdefulla träinventarier.

Bemålade äldre träinventarier får ej städas, då detta kan orsaka skador på färgskiktet. Rengöring ska istället ske med jämna mellanrum av en målerikonserverator.

Klimatet är det största hotet mot målade ytor på träinventarier. Temperaturen ska vara låg och den relativa fuktigheten jämn (kring 55 %), för att träet inte ska svälla och krympa vilket orsakar sprickor. Vid fuktigt klimat trivs skadeinsekter och rötsvamp.

Rengöringsmedel och metod för städning av övrig träinredning och inventarier bör vara särskilt anpassade till föremålet och utförandet vara tydligt föreskrivet av sakkunnig.

Metall

Metallkonserverator skall utföra skadebedömning och utföra eventuella vårdinsatser för kyrkans värdefulla metallföremål.

Vin eller vatten ska alltid hållas ur kalkar/vaser efter användande. Vätska får inte bli stående i föremålen.

Stearinljus ska passa i ljuspiporna, så att dessa inte behöver pressas ner.

Fläckigt eller mörknande silver ska putsas regelbundet för att oxidation inte ska skada ytan.

Försilvrade eller förgyllda föremål måste putsas med metoder som inte skadar det tunna ytskiktet.

Textil

Kyrkvärdarna skall kontinuerligt utföra skadebedömning och eventuella vårdinsatser för kyrkans textilier. Vid skador och fläckar ska en textilkonserverator kontaktas.

Textilier ska ej utsättas för ljus i onödan. De förlorar då färgen och fibrerna åldras snabbare än om de förvaras i mörker.

Textilier tål ej fukt. Fukt kan ge svåra fläckar, orsaka mögelangrepp, ge upphov till dålig lukt, göra textilfibrerna sköra och gula samt medverka till korrosion av metalltrådar.

Vid rengöring eller tvättning av värdefulla textilier ska en textilkonservator alltid kontaktas.

Glasmålningar

Bemålat glas kan skadas av felaktig rengöring och kan vara känsligt för vatten. Rengörs lämpligen med torr, mjuk borste. I annat fall måste konservator kontaktas.

Övrigt

Vid interiöra arbeten ska inventarier noggrant skyddstäckas.

Besiktningssanvisningar

Exteriört

Tak och avvattningsystem

Det är lämpligt att tak och avvattningsystem besiktigas i samband med nederbörd för att därigenom lättare konstatera läckage etc.

Små skador kan på sikt ge allvarliga och omfattande följdskador. Dessa skador är svåra att upptäcka från mark när det gäller kyrkans hängrännor och tak. Långhusets tak kan ses utifrån, via ljudluckor i tornen. I övrigt måste besiktning ske inifrån eller med hjälp av skylift alternativt drönare.

Det är lämpligt att börja besiktningen med taket och avvattningsystemen som finns för bortledning av vatten. Vatten och fukt är de främsta orsakerna till nedbrytning av material. Det är därför mycket viktigt att vara noggrann och ytterst uppmärksam på dessa faktorer.

- *Fungerar stuprör och hängrännor? Finns det läckor, stopp etc. orsakade av t.ex. nedfallna löv i rännorna?*
- *Är stuprörsinfästningar intakta?*
- *Leds allt vatten bort från byggnadens grund, så att fukt inte kan sugas upp kapillärt av murverket?*
- *Finns det spräckta takplåtar?*

Väggar

Behov av putskomplettering, avfärgning, skador på natursten och fogar m.m. på sockel och fasader ska kontrolleras. Vid besiktning av väggytorna är det viktigt att observera eventuella sprickor i murverket (även små), där vatten kan tränga in på sikt ge upphov till omfattande skador. Även missfärgningar och färgbortfall ska noteras.

Fönster

Flagande färg och kitt samt trasiga rutor ska noteras. Fönsterpartierna består av flera olika delar och material som är känsliga för vatteninträngning. Det är därför viktigt att kontrollera att vatten inte kan tränga in mellan karm och båge samt att innerbågarna är i god kondition. Även karmens anslutning till omgivande murverk skall kontrolleras.

Portar/dörrar

Vid besiktning av dörrar och portar ska en allmän kontroll av dörrblad, karm och gångjärn vad gäller kärvning, röt- och rostangrepp samt låsets kondition utföras.

Interiört

Besiktning av kyrkans invändiga delar skall göras periodiskt - minst en gång per år.

Inventarier

Vid genomgång av kyrkans inventarier är det viktigt att noga studera de föremål som skall besiktigas för att upptäcka eventuella förändringar och skador. Det är också angeläget att kyrkans inventarieförteckning kontrolleras regelbundet och uppdateras vid behov.

Källförteckning

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA)

Blekinge museum

Församlingsarkivet i Karlskrona

Artiklar

Blekinge läns tidningar (BLT):

1945-10-12

1951-07-17

1952-08-07

1955-01-22

1956-10-10

1977-02-04

1985-10-14:

1985-04-23:

1986-06-26:

1987-10-15

1989-09-08

1993-11-29

1995-11-20

1998-03-26

1999-11-26

Sydsvenska dagbladet (SSD):

1968-11-30

1948-11-29

Sydöstran:

1987-04-21

1995-10-03

1997-07-18

Otryckta Källor

Inventarieförteckning för Fredrikskyrkan

Wenster, Ivar. *Fredrikskyrkan, Karlskrona, Lunds stift - Ombyggnad och restaurering*. Rapport 2019:157.

Tryckta Källor

Andersson, William och Kindström, Lars-Göran. Konsthistoriskt inventarium av Sveriges kyrkor, Blekinge. Karlskrona band 111:2,3 vol. Stockholm 1951.

Holmberg, Rikard. Kyrkobyggnad, kult och samhälle. Lund 1989.

Lunds stift i ord och bild / redaktionskommitté: Gunnar Herrlin, Gunnar Forkman, David Lindquist. Stockholm 1947.

Ohlsson, Sven Håkan. Lunds stift. Matrikel. Lund 1955.

Olén, Benkt. Fredrikskyrkan i Karlskrona och dess förebilder. Lund 1954.

Ollén, Gunnar. Fredrikskyrkan i Karlskrona. En kort historik och beskrivning till kyrkobesökarnas tjänst. Karlskrona 1961.

Svalin, Elisabeth. Att vårda en kyrka. Stockholm 2004.

Svalin Gunnarsson, Elisabeth. Säkerhetshandbok för kyrkan. Stockholm 2006.

Swahn, Bo. Fredrikskyrkan i Karlskrona 1744-1994. Karlskrona 1994.

Ullén, Marian red. Blekinge. Landskapets kyrkor. Stockholm 2002.

Muntliga Källor

Hasse Andersson, elkonsult

Inge Pettersson, kyrkovaktmästare

Per Gustafsson, kanslichef

Ulf Larsson, fastighetschef

Internet

RAÄ, Bebyggelseregistret: www.bebyggelseregistret.raa.se/

RAÄ, Kulturmiljöbild: www.kms.raa.se/

Naturstensregistret: www.kms.raa.se/cocoon/nat/info.html

Bilagor

Bildbilaga

Åtgärdslista

Checklista

Underhållsintervall